

ГОДИНА II.

— 1872 Марта 1 —

КНИЖКА 11.

МАРТИНЪ ЛЮТЕРЪ

— 0 —

(Вижѣдъ год. II, брой 10-й).

Въ своитѣ положенія и въ своитѣ изясненія Лютеръ доказва, че папата нѣма право да прощава грѣхове съ своитѣ отпущенія, нѣ само да прощава епитиміѣтъ, която въ старо врѣме са е давала прѣди примиреніето съ черковѣтъ. Сжщо тѣй доказва, че папата не може да са распорежда съ заслугѣтъ Христовѣ, която са дава на съкого благодатно зарадъ неговѣтъ вѣрѣ. Лютеръ еще не са рѣшава да отхвърли отпущеніята; той само ги ограничава и ослабява силѣтъ имъ твърдѣ много. Папската властъ да освобождава отъ чистилицето и отъ ада е дѣло на невѣжественнытъ врѣмена и на небрѣженіето на другытъ епископы, казва Лютеръ.

Въ другытъ въпросы Лютеръ сжщо тѣй са показва послѣдователъ на католицизма, ако и твърдѣ свободомысленъ. Върховната черковна властъ за него е вселенскый съборъ; Папата е първото служебно лице въ черковѣтъ. Папата нѣма право да нарежда догматы; той само може да рѣшава нѣкои въпросы споредъ сжществующитѣ догматы, и тая властъ му е дадена по много, отъ колкото на другытъ епископы. Лютеръ приема и чистилицето и съ-

вѣтва молитвы за умрѣлыѣ, защото вѣрва, че тѣзи молитвы помагатъ твърдѣ много. Въобще Лютеръ е еще католикъ и не иска друго, освѣнъ преобразование въ цѣлѣтъ черковѣ, като са почене това преобразование отъ очищеніето на вѣржѣтъ, отъ унищоженіето на многочисленны-тъ измыслицы, които сѣ са вмѣкнѣли въ църквѣтъ. Исправленіето на нравственостѣтъ и черковното благочиніе сѣ дѣла второстепенны, казва Лютеръ. Главното е въ вѣржѣтъ. Нравыѣ за това сѣ развадени, защото е развалено и ученіето. Отъ тука той изважда заключеніе, че трѣба да са повърне черковата къмъ Св. Писаніе и да отхвърли сичко онова, що не е съгласно съ писаніето. Лютеръ знаеялъ че духовенството и папата не могатъ да приѣмнатъ никаквы прѣобразования и да съборѣтъ самы себе си отъ высочинѣтъ, дѣто ги е поставила схоластиката, и за това малко чакалъ отъ тѣхъ. Той чакалъ прѣобразованіето отъ сичкыѣ доброжелатели въ черковѣтъ. — Латинството на Лютера са доказва и съ това, че той показвалъ голѣмѣ враждѣ къмъ Гуситыѣ и обявилъ, че по омразно име за челоуѣка нѣма отъ името на Чешкыѣ еретицы. Ако напада на Латинското вѣроученіе, той го прави отъ любовь къмъ Латинскѣтъ черковѣ да и запази честѣтъ отъ еретицыѣ, които намиратъ въ ней много таквози, за което да ѣ осѣждатъ.

Да са повърнемъ на събытіята. Опровърженіето на индѹлгенціиѣтъ привлекло връхъ Лютера уваженіето на много учены и покровителството на двама владѣтели Фридриха мудрый и Вольфганга Рейнский. Гейделберскый университетъ го почелъ, като достоинъ и правъ поборникъ на истинѣтъ, нѣ Ерфуртъ и Лейтонгъ гледали на него съ недоувѣріе. Младыѣ на свѣждѣ были съ Лютера; Виттенбергскыѣ студенты изгорили книгыѣ на Тецеля. До този часъ Лютеръ не мыслилъ да са дѣли отъ църквѣтъ и ако былъ го оправдалъ папата, онъ бы си останѣлъ католикъ. На мѣсто това папата го повыква въ Римъ прѣдъ лицето на Римскый инквизиторъ. Послушаніето докарвало на Лютера явнѣ смъртъ; непослушаніето — распрѣж. За това Лютеръ помолилъ Саксонскый курфирстъ да са застъпи за него и да настои да са повърне папската заповѣдь. Додѣто той трѣси способъ да са освободи отъ явя-

ваніе въ Римъ, папата заповѣдва на папскый намѣстникъ въ Германію да улови еретика Лютера и да го проводи въ Римъ или да го пусти, ако са отрѣче отъ мнѣніята си. Ако не са отрѣче, той е проклѣтъ заедно съ сичкы оубѣзи, които държатъ ученіето му или го крижатъ у себе си.

По заступничеството на Фридриха Саксонскый Римскый дворъ прѣдалъ разглежданіето на Лютеровото дѣло на Кардинала Силвестра Приерія, и на обсъжданіето на кардинала Кастана въ Аугсбургъ. Лютеръ мислялъ, че въ Аугсбургъ той ще са оправдава прѣдъ цѣлый Сеймъ; нѣ папскый легатъ повелѣ работитъ така, щото испытваніята станали подырь разижданіето на Сейма, когато Лютеровы-тъ застъпници са распръснжли. Лютеръ видѣлъ че падижлъ въ положеніето на Гуса и намыслилъ да са не дава лесно. И на Лютера дѣйствовали, като на Гуса: съвѣтници-тъ не прѣставали да му внушаватъ отрѣченіе. Сичкы тѣзи хитрости възмущавали Лютера и повече го отдалечавали отъ католичеството. Така са минавало врѣмето, додѣто му прѣвручили охранителното писмо; нѣ когато получилъ това писмо, той са явилъ прѣдъ Кастана и поискалъ доказателства, защо неговото ученіе са гледа за криво и еретическо. Кардинала искалъ безусловно повиновеніе и ако привелъ нѣколко доказателства, тѣй были отъ схоластикѣтъ, а не отъ св. Писаніе. Таквози уклоненіе отъ евангеліето и таквози работни прѣдъ папѣтъ поразило Лютера и го накарало да погледне по добръ на папството.

На второто съвѣщаніе негодованіето на Лютера еще по голѣмо станжло. Кардинала отхвъргалъ сичкытъ му върванія и го докарвалъ до стѣснено положеніе съ своето упорство. Лютеръ поискалъ да отговори писменно и на другый день прѣдалъ отговорытъ си. Кардинала ги прочелъ до нѣкъдѣ и ги хвърлилъ, като да не влизятъ въ работѣ. Лютеръ разгнѣвалъ и поченжлъ да иска обясненія, като говорилъ съ присмѣхъ: *не дийте мысли, че Нимцѣтъ не знайтѣ да четѣтъ*. Кастанъ накаралъ Лютера да са оттегли и така са свършило испытаніето. Отъ тоя испытъ Лютеръ излѣзълъ прѣроденъ, съ новъ умъ и новы мысли. Тѣзи срѣщы въ Кастана опрѣдѣлили божествѣтъ му дѣятелность. Той побѣгнжлъ отъ Аугсбургъ прѣзъ една

тъмнѣя нощь. Прѣди срѣщаніе тоѣ былъ католикъ; слѣдѣтъхъ тоѣ става реферматоръ въ найширокъ смисълъ, сирѣчь стапва напълно въ третѣтъхъ степенъ на своето проповѣдническо званіе. Прѣвъ Октомврія тоѣ вече отхвърга священството и покаяніето. Тоѣ обявилъ, че неговата работа ще бѣде да излага и защищава *впрѣтъхъ въ Исуса Христа и Божіѣтъхъ благодать*.

Аугсбургското съвѣщеніе съвсѣмъ отделило Лютера отъ Римскѣтъхъ черковѣхъ. Тоѣ и сега иска прѣобразованіе, нѣ пѣтъ му е вече различенъ. До сега тоѣ считаше папѣтъхъ за началникъ на черковѣтъхъ; сега обявява, че *спѣкъхъ христіанинъ е погоренъ отъ папѣтъхъ, ако бы думѣтъхъ му да сѣхъ съгласенъ съ впрѣтъхъ*. Въ началото на 1519 година тоѣ захваща да нарича папата антихристъ и съ уваженіе захваща да са обръща къмъ Гуса, когото тоѣ хвали. Въ 1520 год. тоѣ еще веднажъ пише на Папѣтъхъ и го кани да исцѣли болкѣтъхъ на черковѣтъхъ; нѣ отговора му былъ знаменитата булла, съ коѣхъто папата го проклѣтва. Лютеръ отговорилъ на Буллѣтъхъ съ опроверженіе, въ което папата са нарича антихристъ, а престола му — прѣстолъ на сатаната. Лютеръ са обръща къмъ Германскѣтъхъ народъ и го призва да очистиѣтъхъ черковѣтъхъ отъ діаволскѣтъхъ нечистотіи. Въ присѣдствіето на многочисленно събраніе тоѣ изгорилъ папскѣтъхъ Буллѣхъ и дѣятелно са заловилъ за устроеніето на новото черковно общество, което са нарѣкло Лютеранско, а ученіето му Лютеранство. Отъ тукъ на сѣтъхъ Лютеровѣтъхъ дѣла принадлежатъ повече на исторіѣтъхъ на Лютеранството.

Мартинъ ималъ срѣденъ рѣстъ и былъ до толкова сухъ отъ голѣмытъхъ трудове, щото коститѣ му са четали. Гласа му былъ грѣмливъ и гладкъ. Лютеръ знаилъ св. Писаніе тодкози добръ, щото можалъ да ви го разкаже отъ корѣхъ до корѣхъ. Гръцкѣхъ и Еврейскѣхъ знаилъ доста добръ и думѣтъхъ му са изливали свободно. Въ обходѣтъхъ си былъ учивъ и любезенъ и можалъ да са приравня на стѣкакви нравы. Въ обществото бывалъ веселъ и шаговитъ; на лице сѣкога бывалъ свѣтливъ, каквѣхъто опасности и да го заплашвали. Само едно може да са каже за обвиненіе, то е че въ прѣпираніята си е бывалъ твърдъ остъръ и горчивъ, което не прилича на единъ учителъ на вѣрѣтъхъ.

На 1621 годинахъ са събрахъ въ Вормсъ сеймъ за нареждаието на Герм. имперія. Патріоты са мжчили да привлечатъ на своиѣ странѣ младый императоръ Карла V; нъ усилията имъ остана прызды, защото Карлъ повече слушалъ папскый посланикъ, отъ колкото германскыѣ патріоты. Когато другыѣ работы излѣзли отъ реда си, задовили са и за черковныѣ, и привыкали Лютера на Сейма, откакъ му прѣдали охранително писмо отъ императора. Пріятелы съвѣтвали Лютера да неходи, защото ще истегли, като Гуса; нъ Лютеръ не послушалъ. На първото явленіе прѣдъ многочисленный Сеймъ Лютеръ са смутилъ и не отговорилъ нищо; нъ на второто явленіе той рѣшително отговорилъ, че не може да са отрѣче отъ мнѣніята си, додѣто не му докажѣтъ лъжовностьа имъ отъ св. писаніе. Нѣкои и тозъ пѣтъ искали да развалѣтъ даденѣтъ думѣ; нъ Императора не склонилъ. Самъ народа показалъ голѣмо участіе къмъ Лютера. Лютеръ излѣзълъ изъ града благополучно, а императора издалъ заповѣдъ, по коѣкото Лютеръ и неговыѣ привърженцы са лишавать отъ защитѣтъ на закона и книгытъ му са изгарять.

За да не истегли Лютеръ нѣкое зло отъ тайнъ заповѣдъ, Фридрихъ Саксонскый заповѣдалъ да го уловѣтъ въ пѣтя и да го затворѣтъ въ Ватбургъ подъ името на нѣкой си рицарь. Тука Лютеръ живѣлъ около единахъ годинахъ и са занимавалъ съ прѣвода на библиѣтъ. Пріятелы му вече го оплаквади като погнѣжлъ, когато новы съчиненія срѣщу гласѣтъ исповѣдъ, срѣщу иночеството и срѣщу индулгенціѣтъ, показали на Германіѣ че Лютеръ е живъ и дѣтеленъ. До дѣто Лютеръ стоялъ затворенъ, въ Виттенбергъ станѣли движенія въ ползѣ на анабаптисткото ученіе, което отхвъргало литургіѣтъ, иконыѣ и сичкыѣ черковны обряды, и искало прѣкръщаніе на вѣрныѣ въ зрѣлъ възраст. Тука Лютеръ не са стѣпѣлъ, побързалъ въ Виттенбергъ и цѣлъ педѣлѣхъ проповѣдалъ срѣщу тѣзи нововѣведенія, като бесполезны и безумны.

Имаператорската заповѣдъ не са изпълнявала при сичкыѣ старанія на папѣтъ. Около Лютера са събирала ревностната младежъ и на стѣждѣ разнасяла неговыѣ правила. Монасыѣ оставяли мѣнастырѣтъ и духовенството обръщало богослуженіето на нѣмскы языкъ и начинѣ. Са

мытъ владѣтели са увлекли отъ движеніето и нѣкои отъ тѣхъ приѣмали новото ученіе и го покровителствовали. Лютеровото ученіе са разливало съ чудеснѣ бързинѣ. Простый народъ съ радостъ прѣгръщаль това ученіе, защото вѣрвалъ, че то ще го освободи и отъ общественнѣтъ страданія, както го освобождава отъ католическый натискъ. Нѣ когато видѣли, че Лютеръ остава общественното устройство не прикосновенно, тѣзи страдалцы са подигнали и са рѣшили съ силѣ да отмахнатъ робството, запрѣщеніето за свободенъ ловъ, и рыболовство, десятинынѣ и другыѣ излишны даждія, да добѣжатъ свободѣ самы да си избира-тъ священникыѣ и да направѣтъ проповѣдта свободна. Тѣзи възмущенія скоро обгърнали голѣмѣ часть отъ Германіѣ и напълнили много мѣста съ кръвъ и жестокости. Отъ начало Лютеръ мълчалъ, нѣ когато видѣлъ, че работыѣ ставатъ важны и владѣлитѣ могатъ съвсѣмъ да напустѣтъ неговѣтъ странѣ, тогава той издалъ съчиненіе, което озаглавилъ *спрашу убійцыѣ и разбойникиѣ* и въ което призивалъ началствата да укрощаватъ бунтовникыѣ съ ножъ и да не щадѣтъ никого. Така е постѣпилъ Лютеръ. Самъ нововводителъ, той недопуска друго да направи нововведенія и да иска подробенія въ живота!

По настояваніето на баща си Лютеръ най послѣ са оженилъ за еднѣ бывшѣ монахиня и така далъ знакъ на упраздняваніе на мѣнастыритѣ. Монасыѣ и монахиниѣ са връщали въ обществото и са настанявали на работѣ; а мѣнастырскыѣ имущества са присвоявали отъ владѣлитѣ, които назначавали една часть отъ тѣхъ за училища, болници ипр. Епископыѣ изгубили своѣтъ власть и станѣли просто надзиратели на общинѣтъ; священството, брака, маслосвященіето, мѣропомазаніето и покаяніето са изхвърлили отъ число-то на таинствата; останѣли само двѣ таинства: причащеніето съ вѣтрѣшното покаяніе и кръщеніето. Праздникыѣ са ограничили, много обряды са унищожили, постыѣ и различныѣ обѣты са изхвърлили; богомолныѣ пѣтуванія, почитаніето на мощы и иконы, церковныѣ лѣтаниѣ — сичко това са оставило настранѣ, като бесполезно. Духовныѣ изгубили таинственното посвященіе и апостолското прѣемство; тѣи станѣли просто служители на черковѣтъ и са поседавали отъ общиныѣ, или отъ правителството. Сичкыѣ

тъ чиновѣ на кардиналы и епископы са отмахнѣли. Сичкытъ духовны са подчинили на гражданскый сждъ.

Съ такыва срѣдства Лютеръ задобрилъ князіетъ и ги привързалъ на своѣтъ реформаціѣ.

Въ 1529 год. Императорскый сеймъ издалъ рѣшеніе, по което *никой нѣма власть да отнема правдинытъ на духовнытъ*; съ това сѣ искали да задържатъ успѣхытъ на Лютеранството. Лютеранцытъ протестовали срѣщу това узаконеніе и отъ тогава наченѣли да са наричатъ протестанты. Останѣлото отъ своя животъ Лютеръ употребилъ на устройване на Лютеранскытъ черковѣ и на нейното ученіе. Той умрѣлъ въ 1546. За да разберемъ по добръ Лютеровѣтъ личность, неговѣтъ дѣятельность и успѣхытъ му, трѣба да го сравнимъ съ Гуса. Това ще направимъ ный въ слѣдующій членъ. *(слѣдува).*

ТРУДЪ И ПИСТЕНІЕ

(Економія).

Ако бѣхмѣ въ срѣдъ срѣднѣвѣковытъ вѣремена, кога-то духътъ чловѣческый особенно въ Европѣ, сѣ колебае-ше на каде да трѣгне: да ли надирѣ, дѣто го викахѣ дре-внытъ прѣданія, извършени или създадени, така да речѣ, отъ естественнытъ стремленія, които му сѣ были посоче-ны отъ прѣвоначалнытъ нужды и впечатленія; или напрѣдъ, гдѣто едно съзнателно бѣдѣще сѣ прѣзракъ усмихнува-ше и му поднасяше срѣдствата за онова, което наричаме днесъ *Напрѣдѣкъ*. Ако бѣхмѣ, думамъ, въ такѣвъ эпохѣ, изобилнѣ съ колебанія, то азъ бѣхъ сѣ заѣлъ да пиша за пѣтътъ и срѣдствата за да сѣ отправимъ на гедѣ си и прѣч. Днесъ обаче не сме тамъ, зачото пѣтътъ е о-чистень и посочень и не ны останува друго освѣтъ да умножимъ срѣдствата и за да сѣ опѣтимъ мѣжскы напрѣдъ!

Нъ кои сѣ тѣзи срѣдства? Срѣдствата врѣху които общежитіето основава щастіето и благосѣстояніето си, бы-ло въ днешното или въ миналото си положеніе, сѣ неизбро-

имы и нека незабравимъ да кажемъ, че то гы заѣма отъ вѣкашнѣи свѣтъ т. е. отъ четъиритѣхъ царства: *Растително, животло, изкопаваемо и въздушно* (1). — Доклѣ чело-вѣкътъ живѣеше на полудиво състояніе и създаваше сръдствата самъ за себе си, то навѣрно нищо пѣмаше напѣднало и развито, зачото интересътъ е былъ само за едного или малцина и нуждытъ сж быле съвсѣмъ малкы, или по добръ съотвѣтственны съ положе-ніето. Когато обаче челоуѣцитѣ ся поумножихъ, отъ кое-то произлезе, като необходимо сръдство, тѣхното сбли-женіе, то отъ тогава положеніето начина да ся измѣнява. Първый още челоуѣкъ, (2) доклѣ бѣше самъ и работеше криво-лѣво самъ за себе си сичко, принуденъ е былъ отъ послѣ или да прави сичко и за другытъ или да заварди за себе си онова, врѣху което е по способенъ и да научи другыго врѣху другъ отрасль на поминокътъ, и необходи-мо слѣдствіе на това е было създаеніето на толкова разли-чны занятія, които ный познаваме, отъ това виждаме че нащитѣ праотци сж раздѣлены на сѣсловія, занятія и пр.

Какъто го казахме по горѣ, причината на това раздѣ-леніе е была, че само единъ не е можалъ да прави сичко, и като си завардилъ което му иде отъ рѣкы, прѣдалъ другото другому, и тѣй занятіята веднаждѣ основаны, тѣ породили взаимнытъ нужды. Тѣй на пр. орачьтъ неможе да оре и да пасе овцетѣ, какъто и овчарьтъ противното; скотовѣдецътъ да глѣда стадата и пѣтуваніето; шивачьтъ мореплаваніето; мореплавателътъ да варди магѣзътъ или тър-говецътъ мореплаваніето и пр. пр. Дали само способностьта на едикого си врѣху една отрасль на поминокътъ и на другыго врѣху другъ сж причината на това положе-ніе? На вѣрно не; причинытъ сж многобройны. А погла-внытъ сж: положеніето на земѣтъ; произвѣденіето на странътъ и нейното плодородіе и изобиліе; характерътъ

(1) Азъ думамъ въздушното царство, зачото въздухътъ съпричаство-ва на животътъ, ако не колкото другытъ царства, то поне голѣмъ часть.

(2) Азъ пиша съобразно съ приѣтытъ въобще условія врѣху и-сторіѣтъ а не спорѣдъ новото теченіе на идеитѣ за които щемъ го-вори съ второ.

и наклонността на народътъ и пр. примѣръ: Да вземемъ Англичанинътъ. Той е механикъ и мореплавателъ; Гръкътъ е мореплавателъ; Българинътъ земледѣлецъ; Французинътъ едното и другото; зашто това? Защото мореплавающитъ имать морето прѣдъ вратата; механицитъ едватъ ли имать педя лоша земя за да посѣятъ шияпъ барбой. Земледѣлецътъ имъ плодотвориъ земя. А сичко това зашто и за какво? За благоденствие и добъръ поминѣкъ. Поминокътъ днесъ да ли е сѣщый какъвто въ древността? Навѣрно не; Въ старо время, кой каквото нѣмалъ придобивалъ го срѣщу друго нѣщо, което е ималъ или изработилъ и сичко това е било добро или зло.

Това положеніе е траяло до времето на Финикиянитъ. Тѣзи послѣднитъ (спорѣдъ исторіята) сѣ първитъ, поне въ Европа, които сѣ пуснахъ да прѣбродѣвжтъ широкитъ морета, да минувжтъ Геркулесовитъ стълпове и да влязятъ въ Атлантическия Океанъ. Слѣдъ входътъ имъ въ Испанія тѣ открихъ или научихъ работеніето на стѣклото и го оцѣнихъ по горѣ отъ среброто, а това имъ даде вече поводъ, да менжтъ стоки-тъ и произвѣденія-та срѣщу единъ драгоцѣненъ металъ. Това навѣрно е обърнало вниманіето на послѣдовавшитъ ги връху единъ кой да е металъ, който да стане посрѣдникъ между размененіето, и така да улесни търговіята. А като такъвъ не ся забавихъ да избержтъ златото и среброто като по сѣщи, по причини на добрината, твърдостъта и рѣдкостъта имъ. Отъ тогава почнува онова, което наричаме въобще богатство, за което употребяваме трудъ и пистеніе.

Зашто това? зашто общото условіе е таково и зашто чрѣзъ богатството можемъ да удовлетворяваме нуждитъ, прищевкитъ си по угодности и пр.

Праведно ли е или не това условіе, то не ны е работа да го разисковаме. Нека вървимъ както цѣлый свѣтъ и да влѣземъ въ прѣдмѣтътъ си.

Что е *Трудъ*? Обикновенно ный наричаме трудъ добрата воля или нуждата, които употребяваме да извършимъ или да вършимъ нѣкое дѣло или занятіе; и когато нѣкой работи непрѣстанно, думаме, че той е трудолюбивъ. Ако ли добрата воля му липсува и нужда нѣкоя него притиска, по край това той работи малко или

никакъ, то нѣй го наричаме мързеливъ. А слѣдствието на трудътъ нѣй наричаме: *Работа*.

Прѣди да говоримъ за пистеніето, то нека опредѣлимъ и въ физическо отношение, что е трудъ и коя е неговата причина. Въ физическо отношение, трудътъ не е друго освѣнъ прѣобрашеніето на единъ силъ въ другъ. Обикновениыгъ сили, които могатъ да даждъ, за сега, едно движеніе сж: Электричеството и топлината. Электричеството може да произведе движеніе само съ прибори (*appareils*) и машины; топлината ся прѣобръща на движеніе или, което е се едно, на работа като: паракодъ, локомотивъ и пр. или чрѣзъ животныгъ като: чловѣкътъ, коньтъ, волътъ и пр. Ако направо испитаме, спорѣдъ какъто го доказа физиката днесъ, то топлината, электричество-то и свѣтлината не сж освѣнъ едно и сжщо нѣщо и могатъ да ся подвѣждъть подъ двѣ имена: *сила и движеніе* какъто е *сила и матерія*. Какъто матеріята не може да сжществува безъ силата, и тази послѣдната не може да сжществува безъ пръвѣтъ; тѣй и силата неможе да ся усети ако не е едно движеніе, и движеніе-то не бы было сила ако нѣмаше това свойство. Това е лесно да ся разбере. Ако не сжществувамъ, то не щж да ся движа, и за да ся движа трѣбва да сжществувамъ т.е. движеніе неможе безъ сжществуваніе и сжществуваніе безъ движеніе. За да ся увѣримъ още по добръ, нека привѣдемъ нѣколко опита, които, ако и да не сж прѣдъ очитъ на читателитъ, пакъ ще послужатъ нѣщо си да обяснятъ теоріѣтъ за прѣобръшеніето на силыгъ — Да зѣмемъ единъ источникъ, който може да ны даде единъ силъ. За такъвъ нека зѣмемъ Бунценовый пилъ. Този пилъ ще ны даде электричество, което е сила и происходитъ отъ химическото сѣдиненіе на зеикутъ съ кислородътъ, слѣдъ разставаніето на водѣтъ чрѣзъ този послѣднийгъ металъ. Окиселената, легко, вода ся разлага, казахме, отъ зеикутъ и сѣставя зеикувый окиселъ (*оксидъ де зеику*); водородътъ — положително тѣло — минува прѣзъ поровий-тъ ссждъ въ азотическѣ-тъ кислоты, остава электричеството си на угленътъ който е добръ проводникъ на электричеството и така имаме два токове — положителенъ и отрицателенъ. Сега имаме силѣтъ,

която можемъ да нарѣчемъ *движеніе*. Нека ся изяснимъ по добръ и по просто, зачото изясненіето, кое-то дадохъ по горѣ е таково каквото е въ книгитѣ, и го дадохъ зачото секи може да го разумѣ, нѣ то не е истинното. Вѣрното е това : чомъ топнятъ земятъ въ укисленяты вода, тутакси виждаме, че водата ся стоплюва толкова чгото възвира. Това възвиранье произходи отъ разставяніето на водата, която дръжеше водородъ и кислородъ-тъ съединены. Кислородъ-тъ ся съединява прочее съ цинкътъ и дава цинковъ окисель, водородътъ ся поглѣща отъ азотическыя кислоты, и нацията топлина минува въ проводницитѣ въ видѣ на электричество.

Това электричество или по добръ *движеніе*, можемъ ли да го прѣвобърнемъ на свѣтлинѣ, на работѣ, на магнетизмъ и пр. и пр. ? Да : да приложимъ сега на бунценовыйтъ пилъ единъ волтаметръ, единъ тѣжкъ конецъ отъ платинѣ навить като пѣлжекъ (*ай ресортъ*), единъ малкъ машинкѣ, единъ електромагнитъ, да ги съединимъ сичкы-тъ съ телъ и да нустиемъ электрический токъ прѣзъ тѣзи прибори.

Тутакси ще видимъ, че въ волтаметрѣтъ водата ся разставя на кислородъ и водородъ ; — ето сила, която привождатъ разставяніето ; — платината ся пасвѣтлява толкова чгото свѣти повече отъ единъ свѣщъ — ето свѣтлинѣтъ — ; машинката почнова да ся върти — ето работа — ; електромагнитътъ привлича единъ плакъ жѣлѣзо на която има единъ кука на която можемъ да закачемъ голѣмъ тяжесть и да държи — ето магнетизмъ и други видѣ сила.

Сичко това : электричество, свѣтлина, движеніе, магнетизмъ не произхождатъ освѣтъ отъ топлинѣтъ, която мы даде бунценовата грамада. Ако сега съ пѣкой способный съберяхме и припѣряхме изгубеняты топлинѣ, подобно и онова което мы даде, то ще ги намѣримъ точно еднакви. Този примѣръ може да е мажень за пѣкой си, за товъ азъ ще привѣдамъ други пѣкой по просто. Да зѣмемъ единъ термоэлектрически пилъ (Мелоніевый наур.), послѣ единъ коршумъ, когото да ударимъ съ единъ чукъ, чгото да го свѣсцимъ и тутакси да го покажемъ на пилѣтъ, то ще видимъ че пла-та въ волтаметрѣтъ ся па-

местюва споредъ силѣтъ. Что направихме тука? Ный прѣобърнахме трудѣтъ, когото употрѣби нашата рѣка за да го удари, на електричество. Другъ примѣръ: Да зѣмемъ единъ часовникъ, който ся запянува (*кордисва*) было съ топузи было съ ключъ. Ако примѣряхме силѣтъ, която нашата рѣка употрѣблява да вдигне топузѣтъ или да навие запявникѣтъ (яйтъ) съ изработенѣтъ работѣ съ гласѣтъ на звѣнецѣтъ, който ся губи въ въздухѣтъ, то навѣрноще ги намѣримъ еднаквы. И други толкова примѣри могатъ да ны послужатъ да разумѣмъ и потвърдимъ и ный законѣтъ, когото днешнытъ учени поставихъ и доказахъ *«Нищо не ся създава и нищо не губи а всичко ся прѣобразува и трае»*. Съ горнытъ три примѣры показавме, че една сила може да ся привѣде въ другѣ и че сичко може да ся подвѣде на еднѣ силѣ; която можемъ да нарѣчемъ *движеніе* слѣдователно и работѣ.

По горѣ казахме че работата може да ся извърши или чрѣзъ машины като: параходѣ, локомотивѣ, или чрѣзъ животны. Какъ сѣ врышатъ еднитѣ и какъ другытъ, то е почти едно и сѣщото, зачтото и машината и животното за да извършатъ еднѣ работѣ, едно движеніе, единъ трудъ, употрѣблявѣмъ топлинѣ, която машиннытъ зѣмѣтъ отъ огнището, гдѣто гори каква да е горителна матерія было дръва или въглища, а животното прѣобърща топлинѣтъ, която добува отъ хранѣтъ, на работѣ.

Какъ става това? Старитѣ, обикновенно митологията, казвѣтъ, че Проміеѣй открадналъ небесный огънь за да го вложи въ челоуѣкѣтъ. Това е явно днесъ: *безъ топлина нѣма животъ* или по добрѣ: *свѣтлината е животъ*. Христіанството проповѣдва *духѣтъ*, който не е друго освѣтъ движеніе, и това положеніе на идентъ трая до Лавоазіе, който първъ откри доказаннытъ днесъ истеннѣ че: *«Силко явленіе, което произлазя отъ съединеніето на едно горимо тѣло съ кислородѣтъ нарича ся горѣніе (combustion.)»*

« Уведомены отъ придобититѣ ны познанія, ный ся усмѣлювами да подведемъ сичко на просто понятіе, чтото съкы да може да разбере. За това ще кажемъ най напрѣдъ, че дѣханіето не е друго освѣтъ бавно гореніе на угленьтъ и водородѣтъ, което е подобно на едно кандило или на еднѣ свѣщъ, и че отъ тѣзи точкѣ на зрѣніето, живот-

нитѣ които дѣххѣтъ сѣ горими тѣла, — горѣтъ и ся то-
пѣтъ — . »

«Въ дѣханіето какъто и въ гореніето, атмосферный въз-
духъ снабдява кислородътъ слѣдователно и топлинѣтъ, нѣ
понеже въ дѣханіето сѣщото или по добръ самото животно
е принудено да снабдява вѣществото за гореніе, което
принося кръвѣта, то е понужно да добавя загубѣтъ чрѣзъ
хранѣтъ иначе маслото ще ся свѣрши въ кандилото и жи-
вотното ще погыне и изгаснѣе, какъто изгаснува кандило-
то когато ся свѣрши маслото му. »

« Доказателствата за тѣзи сѣщность между дѣха-
ніето и гореніето на кандилото ся подтвърдявѣтъ отъ опитъ-
тъ. Дѣйствително, въздухѣтъ, който е служилъ на дѣ-
ханіето, кога излѣзе изъ бѣлый дробъ, не обѣма толкова
кислородъ, колкото кога влѣзе; той обѣма не само углен-
нѣ кислотѣ нѣ още повече влагѣ. За това, понеже
кислородътъ неможе да ся прѣобърне на водѣ безъ да му
ся прибави водородъ; понеже това двойно разложеніе немо-
же да стане безъ да ся изгуби кислородъ и този послѣд-
ныйтъ да изгуби еднѣ часть отъ специфическѣтъ си топли-
нѣ, то отъ това произлазя, че работата на дѣханіето е да
извади изъ кръвѣтъ еднѣ часть угленъ и водородъ и да
положи на мѣстото имъ еднѣ часть специфическѣ топли-
нѣ, която прѣзъ врѣмѣто на кръвообращеніето ся раздава
съ кръвѣтъ въ сичкѣтъ чѣсти на економѣтъ, и поддържа
тѣзи топлинѣ почти сѣкогы постояннѣ, както имъ виждамы
въ животныѣ които дѣххѣтъ. »

« Можемъ да кажемъ, че тѣзи сѣразмѣрность, която сѣ-
ществува между дѣханіето и гореніето не е отбѣгнѣла на
древныѣ поети и философы, на която тѣ бѣхѣ тълкувате-
литѣ и органытъ. Откраднатыѣ онзи отъ небето огнь,
Промѣеовѣтъ пламѣкъ, не само че прѣдставлява еднѣ ге-
нѣялнѣ и поетическѣ идѣя, нѣ и описва вѣрно опера-
ціята на природѣтъ. Можемъ още да кажемъ съ дрѣвныѣ,
че пламѣкътъ на животѣтъ ся запаля въ минутѣтъ когато
дѣтето почне да дѣха и огаснова съ животѣтъ. » (Лавсазен).

Самата грѣшка на Лавоазіен е само, че той туря о-
гнището въ бѣлый дробъ, а днесъ знаемъ, че бѣлый дробъ
е само приборѣтъ въ когото влазя атмосферный въздухъ и
ся съпричѣствая съ кръвѣтъ, която иде изъ дѣснѣтъ у-

тробницъ на сърдцето т. е. венитъ изпуща углекислотъ и воднитъ паръ, които излизатъ съ издъхването и ся появява, като една гъба съ кислородъ, когото носимъ на вѣду въ човѣческитъ економикъ, гдѣто ся извършова бавното горѣние на угленътъ и водородътъ които ся снабдяватъ отъ углеводрическитъ материи (*субстансѣ хидрокарбоне*), които сж: масѣта, захаръта, салюзата, амидонътъ и пр. По тѣзи причинъ въ физиологикъ храната е раздѣлена на два рода: *пластическа и джхателна*. Пластическата храна е сѣкоя която има азотъ въ сѣставътъ си и служи да подновява и сѣздава органитъ, а джхателната ся гори отъ кислородътъ и ны дава топлинътъ; а тѣзи топлинъ ный иж употребяваме за да вършимъ различни движенія — коледа да въртимъ, да вдигаме тваръ да ходимъ и пр. и пр. Ако е мѣчно за нѣкого да разбере какъ става това което казвамъ, то нека си припомни това: *истине ли нѣкой органъ, за него нѣма вече животъ. Кандидото оаснова*, а това то знае сѣкой. Отъ казанитъ досега ный ся увѣдомихме че топлината, която придобываме чрѣзъ бавното горѣние (1) на водроугленическитъ материи отъ кислородътъ, е самата сила, която ны дава възможность да можемъ да извършимъ онова, което нашата воля или нужда ны налага. За по лесно вразумленіе ный ще представимъ на кратко съ числа колко угленъ и водородъ изгаря човѣкъ въ джхлющъ кислородъ, колко топлинъ изпуща и пр.

Единъ човѣкъ ерѣдня пора поглѣща въ единъ часъ 33 грама или 11 драма кислородъ, двадесѣттѣхъ и осемъ употребява за да изгори десѣтъ грама угленъ (*карбонъ*) и да даде угленическѣ кислотъ, петтѣхъ останали грама употребява за да изгори шѣсть сантиграма водородъ. По тѣзи смѣикъ виждаме че въ 24 часа, човѣкъ поглѣща 792 грама или 264 драма кислородъ и изгаря (окислява) 240 грама или 80 драма угленъ и 15 грама или 5 драма водородъ. Нѣкъ човѣкъ, който

(1) Горѣние (*combustion*) окисляваніе (*oxidation*) сж едно и също нещо. Горимъ ли въглища въ огнището, то имаме угленическѣ кислоты, кислородътъ сѣединява ли ся съ угленътъ на нашитъ тѣмъ (*фиссионъ*) то дава пакъ угленическитъ кислоты. Едното и другото врѣщеніе даватъ топлина. С.

да не знае, че кога гори нещо си дава топлинѣ: въпроче-мъ единъ грамъ угленъ, кога изгори дава толкова топлинѣ, что то ако ѣхъ употрѣбимъ въ единъ машинѣ, способна е да вдигне единъ тяжестъ отъ осемъ кылограма и половина или отъ шесть оки и двадесять и петъ драма на единъ височинѣ отъ единъ метъръ или аршинъ и половина. А единъ грамъ водородъ кога изгори развива тѣкава топлинѣ, която може да вдигне тридесять и четири кылограма или 20 оки на единъ аршинъ и половина височинѣ или да стопли двадесять и осемъ оки вода отъ zero на единъ степенъ или по добръ да ѣхъ стопли на единъ степенъ на сатиградътъ. Ако сега съберемъ тѣхъ числа, то въ двадесять и четири чѣса, человекъ развива единъ толинѣ способна да вдигне 2500 кылограма или 2085 оки тяжестъ на единъ аршинъ и половина височина и да стопли до възваранье 25 кылограма или 20 оки и петъ шестины на окѣтѣ. Горѣизложеното потвърждава онова, което казвѣтъ, че человекъ ся подновява въ растояніе на шеснадесетъ дни и защо человекъ или нѣкое животно, когато само дѣхѣ (живѣе), безъ да работи, даже измръшява и ся стопява догдѣ издѣхне, ако не внесе въ тѣлото си нови матеріи за гореніе и подновяваніе. За сѣкыго стана сега ясно, гдѣ е источникътъ на нашитѣ силы, които употрѣбляваме за да извршимъ нѣкоя работа и че то не е друго нещо освѣтъ да прѣобърнемъ топлинѣтъ на работѣ и работѣтъ на топлинѣтъ. Безъ да ся простирамъ повече, ще ся задовола да кажа само физическыйтъ законъ врѣху това, а той е:

На сѣка изгубена топлина отговаря една извршена работа, а на сѣка извршена работа отговаря една топлина.

Тръкай си рѣцѣтъ. Ти употрѣблявашъ топлинѣ за да ги движишь — то е работа. — Тази работа, това трѣкваніе дава топлинѣ и рѣцѣтъ ся сгорѣщаватъ. — Ето топлинѣ.

Чини ми ся че съ малко физическы познанія лесно може нѣкой да ся увѣри, че сичко което казахъ по горѣ е истенно и доказано на опытъ отъ физицитѣ.

Нека сега, като ся запознахме съ трудътъ — а той е животътъ, -- ся позанимаемъ да видимъ какъ да го употрѣбимъ за да дадемъ рожденіе на пистеніето.

Ный наричаме пистеніе или економія слѣдствіето на

сѣкж работж или трудъ, които сж употребены за да даждъ по голѣмж ползж или подобръ задрѣжяно нѣщо и не употребено за излишность и безъ никоя ползж. Примѣръ: нѣкой употребява умътъ си или членоветѣ на тѣлото си за да придобые нѣщо ся, было пары было друго нѣщо, въ размѣнж ; ако похарчи сичко, което придобыва, той не е пистовникъ. Ако ли харчи само за неизбѣжнѣтъ си нужды и задрѣжа остатокътъ, той е пистовникъ. Това което казвамъ за одного ся приспособява и на едно домородство, на едно дружество, на единъ народъ.

Пистеніето неизбѣжна дужда ли е за сѣкыго и за сичкы ? Да, както е основано и на каквато основа почива днесъ общежитіето (*société*) пистеніето е неизбѣжно, и то по единственнѣтъ причинж, че челоуѣчеството не е достигнало още напълно призваніето си. Едвамъ ли е пужда да казвамъ, че пистеніето осигурява бѣдностьтъ, было на едно само лице или едно домородство, защото, по злощастію, ако падне въ сиромашія, челоуѣцитѣ въ неговото общество сж още доста дивы, да го оставѣтъ да загине безъ сѣкж поддржж, и доста небрѣжливы да му даждъ нѣщо си, ако той нѣма нищо да имъ даде въ размѣнж. Слѣдователно то е неизбѣжно нужно. Като е тѣй, то нека ся погрижемъ да намѣримъ повече срдства за богатство и пистеніе, понеже връху него почива както нашето чястно тѣй и общото щастіе.

Между това, тука ся поражда единъ въпросъ : Да ли имаме доводно источники за богатство, както другытъ народы, чтото като имъ приспособимъ пистеніето да можемъ да извлѣчемъ нѣкожж ползж ? Въпросътъ е весма ясенъ, позлощестіе за насъ : колкото источники имаме незнаемъ да гы черпимъ добръ, а колкото черпимъ и него незнаемъ да спистимъ.

Да хвърлимъ единъ поглѣдъ връху всичко подробно и да ся оглѣдаме что врьшимъ и какво пистеніе правимъ.

Богатството, което събиратъ чястны лица състон повечето въ размѣненіето на произведеніята на мѣстото съ другы ближны или отдалечены народы и страны.

Въ таквъ случай онази страна, която съ остроуміето и развитіето си въ какво да е отношеніе отговаря на повечето нужды на другъ единъ странж, навѣрно ще

придобыва повече отъ оная страна, която произвожда и тя много нѣща нѣ не умѣе да ся ползува спистяюща трудътъ и придобитокътъ си.

Да земемъ единъ примѣръ за да ся разберемъ по лесно и да земемъ нашето отечество за да му осѣтимъ повече горчивинѣтъ и пропастьтъ.

Нашето отечество произвожда жито, памукъ, копринѣ, вълнѣ, кожи и други нѣкои произведѣнія, които сѣ второстепенны по причинѣ, че сѣ за мѣстно употребленіе. Да ли умѣемъ да спистимъ и това малко произведснѣе? Азъ ще кажа смѣло: никакъ! За житото не щѣ да кажъ друго нѣщо ако не онова, което казахъ въ 28-ый брой на Македонія т. е. трѣбовать ни пѣтища — ный гы нѣмаме още; трѣбовать ни агриколны и общи банкы — почти нѣмаме гы; трѣбова ни другѣ системѣ за събираніето на десятицѣтъ, а ный гынемъ още въ срѣднѣвѣковѣтъ начины; отъ това навѣрно неможемъ да спистимъ нѣщо докѣ не отговоримъ на вопіющѣтъ нужды връху земледѣліето.

Да ли ся ползуваме нѣщо си отъ вълнѣтъ? Освѣтъ мѣстното употребленіе, другата частъ служи да ни уголюва нежели да ни обличе и списти. Фабрики нѣмаме за да спистимъ трудътъ и да изработимъ повече и добричко та и въ рѣководѣліето не сме напръдѣжали, чтото да ся въсползуваме. На нѣкого може да му ся види чудно гдѣто казвамъ, че вълната служи да ни уголжва нежели обличе, нѣ е лесно да ся разбере. Ето защо: единъ европѣецъ, копува отъ насъ остатокътъ на вълнѣтъ връху десять грошѣ окѣтъ; единъ на стотѣхъ за изнасяе навънъ; занася ѣ въ отечеството си, плаща на своитѣ си съотечественници за изработваніето и послѣ донася изработеното сукно въ отечеството ни. Ный, привлѣчени отъ лѣскавинѣтъ и хубостьтъ му, впускаме ся връху като жаби връхъ чярвено парче и му плащаме отъ 50 до 100 грошѣ аршинътъ.

Какво придобихме ный? Европеецътъ оставилъ у насъдесять грошѣ за окѣ вълнѣ; изработюва тѣзи вълнѣ у тѣхъ си, сирѣчь и за изработюваніето паритѣ остановѣтъ у тѣхъ, искарва три аршина и половина сукно или четири и го продава за 200—230 грошѣ, то ще рѣче че той извлачѣ 200—210 грошѣ повече. Какво спистяванѣ ча-

каме? Тежко ни? Онова, което казахъ за възпътъ ще кажя и за конпринтъ, съ разлика само че тя служи за по голѣми изгорж. Чуждытъ оставятъ у насъ четиристотинъ грошъ за окътъ, а послѣ изработваніето ѝ било на ибришимъ или платъ, продаватъ ни ибришимъ по 1,200 гроша а платътъ по нѣкогы и 2,000 и отъ нея, както го видимъ остнова ни по срѣдъ, чистия печялъ 1,000 гроша изгорж.

За памукътъ нѣма что да кажя, защото, той не съществува почти. Прѣди години правителството раздаде съме за да испита; нѣкои умници си въобразили, че правителството го прави за да ги пажне въ ангариѣ, затова прѣди да го посѣятъ тѣ го попарили, а не ся намѣри ни единъ свѣсенъ челоувѣкъ да подкрѣпи това произведеніа, което ся работи съ успѣхъ около Стрессъ, а въ Тракия ще е още по добро. На 1862 ми разказвахъ че въ Каллоферъ бѣхъ опитали и че бѣ далъ твърдѣ добръ плодъ, а колко повече въ полетата Пловдивско, Желѣзничанско, Чирпанско и пр.

Да додемъ на кожата. Да кажъ ли и тѣхната изгорж? Ако сметемъ по колко пары иде оката на суровытъ кожи, които продаваме на чужденцитѣ, ще намѣримъ че е отъ 25 до 30 пары.

Тѣзи кожи изработены на кюселе (гъонъ), на лустриѣ, на телатинѣ (видело) ся продаватъ отъ 35—40 гроша единъ чифтъ обувки, за които сж употребены едвамъ ли триста драма матерія. Считайте прочее връху колко иде оката! Когато е твърдѣ лесно, споредъ мене, да добьемъ и ний такова качество кожи съ малкъ промѣмъ въ изработваніето имъ. Навѣрно азъ незная добръ занаятътъ нъ зная доста за да покажъ разликътъ въ работаніето и мисля че единъ разуменъ габровецъ табакъ ще ма разумѣ.

У насъ за да ошавятъ една кожа, турятъ ѝ да кысне нѣколко дена въ кырчевъ водъ. Европейцитѣ не прави това. Той прѣзъ лѣтото туря кожата на топло мѣсто, гдѣто ся запарятъ и въвунѣятъ нъ до тамъ догдѣ закачатъ да паджътъ сосмытъ (козината) и не по повече врѣме. Съ една рѣчь кожата ся ошавюватъ нъ не чрѣзъ варятъ нъ чрѣзъ запарюваніето. Нъ понеже този начинъ

е твърдѣ отвратителенъ, то ги турятъ въ единъ обикновенъ стаиъ връху единъ одъръ надупченъ и пущатъ водѣ парѣ на единъ топлинѣ отъ 20 до 26 градуса. Послѣ ошавюваніето ги прѣкаржтъ прѣзь смирадликжтъ да ги разумыжтъ, да ги наливжтъ, да ги стегнжтъ; сичкытъ тѣзи пѣща сж почти еднакви като пашитѣ, само една разлика има. Слѣдъ или прѣди растаганіето имъ (това го знаятъ табацитѣ) европѣецтъ прѣкарова кожитѣ прѣзь 8 кюпа или гырдели дръвени, въ които има размытъ вѣтхъ таненъ за когото ще говора по доло.

Този таненъ има за служба да окисели воджтъ; за по силно окиселяванѣе притурятъ въ кюповетѣ сулфурическж кислотж (зачя); освѣтъ въ първыйтъ, зачята е распоредена така чото ако въ второйтъ кюпъ туржтъ 50 драма, въ третийтъ 75, въ четвъртый 100 и така нататкъ, тѣй чото кожата минува отъ киселж на по киселж вода. Послѣ прѣкарованіето имъ прѣзь осемъ-тѣхъ кюпа, ще ги турнжтъ въ таненътъ да киснатъ 18 мѣсеца или 2 години.

За 100 оки кожи турятъ 130 оки таненъ на 4 пжти т. е. съкы 4 мѣсеци. Първый пжтъ 40 оки и 30 за съкый други пжтъ. Сега да додемъ на таненътъ, който ся съединява хымически съ кожж-тъ и ѣ дава твърдостъ-тъ. Таненъ не е друго пѣщо освѣтъ (гуруневытъ) дѣбовытъ коры. За да го приготвятъ, обелжватъ на пролѣтъ корытъ на младытъ дѣбове особено отъ 16 до 32 години. Изсушаватъ ги на съкж и послѣ изсушаваніето смилжтъ ги на прахъ (на ситио); това е таненътъ а у насъ слава Богу, дѣбѣтъ не липсува. Ока таненъ за 2 пары. Сичко това е накратко, ако пѣкой иска пространно описаніе азъ съмъ на расположеніето му.

За съкыго става ясно, колко ный губимъ и ся влечемъ бѣмъ безднжтъ и тежко ни ако ся не събудимъ!

Сичко, което казахъ до сега ся отнася само връху пешето отношеніе съ страннытъ, а сега нека ся занимаемъ съ вжтрешното ни пистеніе.

Тука ся поражда въпросъ: Знаемъ ли да пистимъ и гдѣ лежи недостатокътъ ни? Ако знаахме да пистимъ то щехме да знаемъ и да пичелимъ: а да пичелимъ и пистилъ то е едно и сжщото. Най главныйтъ недостатокъ лежи въ

това, че ний сме консервативни и не смѣемъ нищо да прѣдприемемъ; врьшимъ само което сме наслѣдили отъ бащитѣ си или видѣли отъ майсторитѣ си и никакъ не казваме по просто; нека направа това или онова нещо наопаки да вида что ще излѣзи.» Това ни застоятелно положеніе ся подтвърдява въ ползѣтъ си отъ турскѣтъ послоницѣ: коркакъ базиргянъ не кяръ не зараръ, и не българската — или въ жаравата или въ моравата, отъ която г-маме нужда повече отъ никогы. Това положеніе не може и не трѣбва да трае, не та не. Едвамъ ли е нужда да повтарямъ, че да списияваме ще рѣче да произведемъ повече работѣ и ползѣ съ сѣщитѣ сръдства. Впрочемъ ний ся служимъ съ воловы за да оремъ земѣтъ, нъ ако присметнемъ колко ся похарчува за единъ конь и за два вола; колко работѣ ще изкаржѣтъ, то ще видимъ че единъ конь коштува малко повече отъ единъ волъ, нъ коньтъ съ прѣгавината и бързотата си изработюва колкото двата вола. Азъ привождамъ единъ примѣръ отъ единъ статистикъ врьху този прѣдмѣтъ съ разлика само че тука храната струва единъ грошъ, а у насъ сравнително 2 пари. Едно пространство отъ 33 уврата ся изработюва съ два чифта воловы за 5 дена, а съ два чифта конье, за три дена. Изработената отъ воловы работа иде въ отношеніе на 7:15 сирѣчь докль два вола изработжѣтъ 7 гроня два конья изработюважѣтъ 15. Нъ кой е той, който да опита и да направи едно легкорало да впрегне единъ конь?

Нашитѣ ливади давжѣтъ единждѣ сено и то по цѣкогы изгнива на мѣстото си да чяка юшюрджийтъ да мине да го чите, когато можеше да давжѣтъ два пѣти ако притежателитъ ся съгласяхъ да направжѣтъ общи вади (*digues*), а водата не дигсува, за да напѣждате ливадитѣ си и ако помолихъ правителството за негова и наша полза, да положи десяткльтъ на пространството и качеството на ливадѣтъ. Друго, една лоша ливада, която има лошия тревъ, ако ѣмъ изоремъ и посѣемъ съ трифилъ (*trèfle*), то ще добьемъ четирѣ да не кажѣ петъ пѣти повече трѣвъ, и ако ся продължи врьмято добро до Октомврій, то може да ся укуси три пѣти въ по топлитѣ страны, като въ Южни Тракия и въ цѣла Македонія. Отъ нашитѣ лозя добываме почти нищо ако не малко вино за мѣстно употребленіе, когато можяхъ

ме да извлечемъ голѣмы ползи ако умѣяхме да пистимъ. У насъ една ока вино струва 60 пари. Въ Франція, въ прейнскыѣ страны, въ Унгарія има вино, което струва срѣдна мѣра 20-30 гроша оката ако не и повѣче.

А то е вѣсма лесно ако не да произведемъ сжщото качество, то поне да ся научамъ до нейдѣ си.

Шямпанята не е друго нещо освѣнъ просто вино, което не е довяло и ся прави по слѣдующий начинъ. Чтомъ обѣржтъ гроздето което е отъ единъ видъ, было бѣло, было черно; уронявжтъ го, смачкувжтъ го и сичко чистичко и го турять да ври само 4 дена, прицежджтъ го прѣзь твърдѣ ситнж цедицкж и го турять въ ягкы шиншета, запушювжтъ го твърдѣ силно врязано съ тель. Ако гроздето нѣма много гликозъ (шикеръ) въ себѣ си, притурѣжтъ едно кжсче цѣкленж захарь. Разумѣва ся че има и другы подробности, нѣ азъ казувамъ по главныѣ, другыѣ практиката гы научава. Сѣко вино има гроздето си, като ся смачка и стои 8 дена въ джибрытѣ турять го въ варелитѣ и послѣ едикъ годинж за да ся не вкисне турять го въ шиншета запушени съ червенъ воскъ и го турѣжтъ на мѣсто гдѣто да ся не поклацжтъ ни пай малко и да сж полегнати.

Бѣлото вино има своето ся приготвяваніе. А то е сладко или сухо. Сухото става както го правимъ и ный само отъ единъ видъ грозде, Аликанта, Риклулъ и пр. и го турѣжтъ на слънце нѣ прикрито, и когато ся осили, припраздниовжтъ го въ шиншета и го дръжжтъ, както го казахъ по горѣ, въ прѣсть полегнати, и тѣй може да ся уварди много години. Ако ли пакъ искжтъ да го направжтъ сладко, зимжтъ бѣлый мескетъ (muscat) добръ озрѣялъ, слѣдъ смачкуваніето му, туржтъ го въ варелыѣ и му прилагжтъ на седамъ едно джибриява ракия т. е. на седамъ омы сладко вино една ока ракия. Ако ли искжтъ по просто то напѣлнювать варелыѣ съ тюкюртевъ пунякъ (acide sulfureux) сулфурна кислота, послѣ отаюваніето турѣжтъ го въ шиншета. Тѣй правѣжтъ хората като знаятъ да пиятъ, ный не спистяваме почти пищо.

За скоговѣдството има да ся сѣрадоваме, зачтото Българыѣ знаѣжтъ по добръ да отхранжтъ и излѣкувжтъ добытъкыѣ нежели себѣ си. Грѣшката е само съ търгуваніето му.

Видѣхме че не знаемъ почти нищо да спистимъ отъ виното, нѣ още по малко и отъ лойтъ и млькото. Съкы знае че ся износя едно голѣмо количество лой и ся продава отъ 60 до 100 пари огата, когато ако знаяхме да ѣ изработимъ на спермацета или добъръ сапунъ ный щяхме да ѣ продаваме 10-12 грошя. Понеже е рѣчь за спермацети, нека ны ся дозволи да кажемъ нещо си.

Лойта е съставена отъ три разны тѣла: стеорическа еленическа кылоты и глицерина.

Глицерипата служи за много неща особенно да правятъ нитроглицериниятъ, най страшното изхвъргателно тѣло. Еленическата кыслота служи и тя за много неща, а стеорическата, която ны интересува тука ся отдѣля по томъ начинъ: за да стопятъ лойтъ, то ся служатъ съ дръвени казаны топлени съ паръ, а не направо съ огнь т. е. въ единъ казанъ ври вода и парата е отпавена подъ дръвениятъ казанъ, въ който е лойта. Когато ся стопи притурятъ 100 драмы кырець за 2 омы лой или за 416 омы лой 62 омы варъ размитъ твърдъ добръ въ водѣ, и бръкнѣтъ около 6-7 часа. Варѣтъ ся съединява съ еленическѣтъ и стеорическѣтъ кылотѣ а глицерината ся отдѣля и размыва въ водѣтъ и ся отдѣля. Тогава отнемѣтъ глицериниятъ, а сапунѣтъ, който остава на дъното, го разстоняватъ и му вливѣтъ за сто чясти лой 10-15 чясти сулфурическѣ кыслотѣ (зачѣ) размитъ въ 20 чясти водѣ. Сулфурическата кыслота зима кырецьтъ и дава варна сулфатность, която пада на дъното и кыслотитѣ плувѣтъ като масло. Тогава ги отнемѣтъ и ги мыѣтъ съ окисленѣ водѣ за да извадятъ малкото кырець, който останова и ги наливатъ въ калѣни. Сега за да отдѣлятъ стеорическѣтъ отъ еленическѣтъ кыслотѣ ги турѣтъ подъ силно стискало (менгыми) обвити въ бытъ чюгъ. Еленическата кыслота ся истича а стеорическата остава. Тогава мыѣтъ съ врѣлѣ водѣ и постѣ не остава освѣнь да приложѣтъ 10 омы босѣкъ за 100 омы стеорическѣ кыслотѣ или едно на деять и наливѣтъ въ калѣни-тѣ. Фитили-тѣ сѣ плетены и прѣди да ги турѣтъ въ калѣнитѣ натопаватъ ги въ бѣрическѣ кыслотѣ. Сичко това ся прави на единъ топлинѣ отъ 20-26 градуса. За да ги лъснѣтъ турѣтъ ги на свѣтло и влажно

мѣсто и ги трѣкхъ съ вълнено парче. За повѣче онитѣтъ ще научи.

За млѣото, ный го сиримъ както сичкытъ хора, нъ сиренето ный го правимъ така, чтото не може да ся принесе отъ единъ градъ въ другъ и го продаваме три четири гроши окжѣ.

Европейцѣтъ го сири и той и като ся оцеди смѣлюва го като брашно, соли го и го наляга съ каманы или съ менгыми като го направи на сапуны. Послѣ го туря или въ пещери въ които температурата 4 градуса подъ зерото като го остргва отъ врѣмя на врѣмя като *рокффортъ*, или послѣ смиланіето и разиѣманіето му туря го въ единъ фурнѣ отъ 30-36 градуса да му опече единъ корж и като го намажи съ единъ кой да е глечъ за да не ся испарява (изсушява) лесно, продава го 14-16 гроши.

При толкова въпроси, които ны интересувхъ до най високъ степенъ остава ны да поговоримъ нещо и върху пистеніето на здравіето ны, за което правимъ сичко.

Малко сж оныя между насъ които знаятъ да пистхъ здравіето си, а по злощастію исключеніето не прави правило и малкото не сж народѣтъ. Нашійтъ народъ въобще обитава въ низкы кжщи които сж непосредственно върху земѣтъ и обыкновенно се по дълбоко отъ повърхнинѣтъ на земѣтъ. При тѣзи неудобность тѣ не сж никакъ направени тѣй, чтото да ги прѣдпазва отъ влажѣтъ, която е най непримиримый врагъ на здравіето ны, т. е. той спи върху голѣтъ и влажнѣ земѣ и не ся смыслюва да положи нѣколко дъски подъ постелкѣтъ си, за това и видимъ че рѣдко сж оныя, които не страдаятъ отъ ревматизмъ (вѣтръ както го думать по просто) или не сж завлечены безврѣменно въ гробѣтъ отъ грѣдныѣ болести, които страшно върлуваѣтъ. Понеже нѣмаме статистикѣ на расположеніето си то ще приведе за примѣръ едно домородство, което съмь добръ обозрѣлъ, уви!

Кжщата на това домородство е правена на мѣсто. Тя е около единъ аршинъ по дълбоко основана отъ повърхнинѣтъ на земѣтъ, слѣдователно тя е всѣгда влажна и студена. Знаешъ ли читателю слѣдствието на прибываніето въ такава кжщъ? Отъ шесть души петъ-тѣхъ умряхъ отъ грѣдны болести, шестата отъ ревматизмъ, останалитѣ, ако

бѣхъ продължавали да живѣятъ, не зная що щеше да ги сполети.

Това обзрѣніе можѣ да го приложѣ на много злощастны домородства, нѣ излишно, зачтото секоѣ го знае сега.

Такова е слѣдствието на незнанието, какъ да пистимъ най драгоцѣнното нещѣ — здравіето, — за което правимъ толкова усилия за да съберемъ нещѣ си, когато е вѣсма лесно да го спистимъ като издигнемъ кѣщитѣ си по високо отъ повърхнинѣтъ на земѣтъ и да навикнемъ да спимъ на одари (кривати) и на дѣски а не на голѣтъ и влажни земѣ.

Генку Д. Янколовъ.

Монпеліе Декемвріѣ 1871.

КОЗАКОВО СВАТУВАНІЕ.

(Повѣсть прѣведена отъ Полскы.)

(Виж. брой 10, год. II.)

Излѣзла старата а между това сватоветѣ били покачени на трапезата; приказвали за бѣдѣщия зетѣ и че се распрѣснала вѣстъ че краль Стефанъ ще захваща война съ Московцитѣ и вече повикалъ Богдана Рожинскы да събира Козацитѣ. На старцитѣ било мѣчно че силитѣ имъ не позволяватъ да идѣтъ на помощъ на братѣята Поляци, и хортували за боеветѣ подъ Атаманитѣ, Вензикъ и Сверговски, а на дѣцата казвали да си помнятъ славната отбрана на Черкаксъ. Когато си така хортували влѣзла Марійка и отъ срамъ гледала на долу, едвамъ вѣрвѣла като че иска и не иска да престѣпнѣ на прѣдѣ, а майка ѣ ѣжбута, подързостила се и съ растреперена рѣка като листо дала прѣзрѣчница на сватоветѣ и послѣ като котка се скрила въ кѣща. Сватоветѣ погладили бѣлитѣ си бради въ знакъ на задоволствіе, излѣзли и слѣдъ малко върнали се съ Стефана, който чакалъ отѣвнѣ пѣтнитѣ врата. Стефанъ извѣдилъ богати полси, копринени китайки,

златни пюскюли, скъпоцѣни камъни и други много дарове, които раздавалъ на родителитѣ, на сгоденицата, на братята, сестритѣ и роднинитѣ. Извелъ Марійка отъ кѣта, която тѣй лесно се вдала на неговата воля, както ресата на вѣтровото духаніе. Поклонили се на родителитѣ, благодарили на сватоветѣ и поздравили събранитѣ роднини и служители.

IV.

Надвечерь събрало се множество хора на дворѣтъ. Старци и баби насѣдали около трапезитѣ, на които било сложено свинско месо, солена рыба и други ястія и питія.

Момцитѣ окръжили свирачитѣ, които сѣднали да срѣдната на столове, а сватоветѣ разносятъ ракія и медовина, чърпятъ гоститѣ, съ остроумни шегуванія правятъ по сладки напивкытѣ. Цигулкытѣ засвирили, сантуритѣ забрънчали. — Стефанъ си положилъ лѣвата рѣка на кръстѣтъ а въ десната взѣлъ бѣла кърпа, другия край на която хванала Марійка и са уловилъ въ чело на хорото. Накрилъ шапката на ухо, ту засучи мустаци, ту потропни съ кракъ, позапри се, подскочи между играчитѣ, позавърти се и пакъ назадъ отскочи. — Подиръ него момци и моми потеглили, се двама по двама. Дългъ редъ като змія се вые, глава искриви, понадуе се, опашка помръдне и нататѣкъ се движи изъ двора, спрѣтъ се предъ музиката и потропаніето престане, додѣтъ прѣдъ старцитѣ, поклонятъ се и пакъ напредъ вървятъ. Послѣ се раздѣлили на два реда, спрѣли се момитѣ, навели се надолу, зачървили се като ягоди и се позасмѣли — други редъ на срѣщѣ насъ момцитѣ, турили шенкытѣ надъ очи, гордо момитѣ поглѣднали, затропали съ крака тѣй силно щото земата потреперяла; момцитѣ побърже крачили а момитѣ въ гълбови стѣпки ги посрѣщали, доближили се и малко остало да се цалунятъ и пакъ назадъ отскочили — спрѣли се, на лѣво на десно потропали, въ скокъ едни къмъ други похукнали, съ рацѣ и коси се бутнали и назадъ се върнали — извикатъ, зашѣкѣтъ момцитѣ, отговарятъ имъ момитѣ; млъкнали цигулкытѣ, сантуритѣ само глухо повтарятъ — засвири музиката, заловятъ се въ игра и сѣтнѣ па тихо, завикатъ та зашѣкѣтъ и се веселятъ тѣй щото се потятъ ризитѣ имъ, вода по тече отъ тѣхъ.

Отдолу се задали новы гости: пситѣ силно залапали, туптятъ коне а военна пѣсень гърми до небеса. Музиката млъкнала, престанади игритѣ и сичкы отишли на улицата. То было отдѣленіе отъ Козашкытъ конници, които пѣтуватъ на чети отъ Черкаскъ къмъ Бѣла Чърква. Цвѣтко и сватоветѣ канятъ войнитѣ и старѣитѣ имъ на трапезата. Старыя сотникъ който ѣздилъ напредъ като жеравъ прѣдъ птицитѣ, свалилъ си шапката, поклонилъ се и рекълъ: — благодаря, братъ, за вашето гостопріемство, но който има пѣтъ да върви той нѣма врѣме да се мае. Кралъ Стефанъ насъ вика на угощеніе. Нашия тейко Атамантъ ни чака съ другытъ пѣлкове въ Бѣла Чърква; а щомъ се съединимъ съ братъята Поляци и преминемъ Бѣлорусія ще проливаме до насищаніе непріятелската кръвъ. — Вамъ желаемъ веселіе и щастіе а намъ слава и користъ.

Испилъ чашка ракійка на коня, взѣлъ мезе, благодарилъ и трѣгналъ; сѣщото направили и другытъ Козаци; мнозина се навели отъ конетѣ и насилно откраднали си цалувка отъ чрноокытъ момѣ. — Стефанъ гледа ту Марійка ту войницитѣ козашкы, познава другаритѣ си а не смѣе да ги поздрави, трепи се като разгорѣщено желѣзо между млатътъ и наковалнята; дълго стоялъ, очитѣ му се напълнили съ сълзи, гледалъ какъ послѣднитѣ чети изминували, неможалъ вече да задържи сълзитѣ си, погледналъ Марійка съ око, което показвало най страшна болка и отишълъ задъ къщи. Марійка затреперала като въ треска и останала на мѣстото си; незнаѣла да ли трѣба да растушва любовника си и да раздѣла скръбъта му или да го остави самъ да се мъчи.

Заминали четитѣ далечъ задъ селото, музиката пакъ засвирила, момцитѣ са нареждатъ да играятъ — но гдѣ е Стефанъ? Марійка го търси задъ къщи, съ плачъ вика любовника си: но никой ѣ неотговаря освѣтъ отзивтъ на плача. — растичали се момцитѣ да търсятъ сгоденика, но напраздно. Загубилъ се козакътъ, загубилъ се и бѣлия конь отъ ливадата, седлото и копѣето отъ оборътъ и другото орѣжіе изъ къщи. Дѣцата, които играли подъ крушитѣ въ ливадата, видѣли че Стефанъ осѣдлаъ коня, дълго плакалъ като дѣте, помахалъ ръка —

послѣ възсѣдналъ, закачилъ сулицата и бодналъ съ махмузитѣ; коньтъ прѣскочилъ четири пleta, четири трапа и се затърчалъ къмъ онасъ страна на кждѣ отишла козашката войска. Сгоденицата плаче, ржѣ кърши, родителитѣ се трудятъ да ѝ растушатъ, ако и тѣмъ да дохожда на плачъ. Сватоветѣ обѣщаватъ че колкото е възможно побързо ще праиятъ хора да го върнатъ отъ пактя му, а музиката и гоститѣ оскърбни отиватъ дома си; трапезата още пълна съ ястія и бѣклицитѣ съ вино, но никой го непоглежда. — Когато душата е растъжена, тѣлото необича да се весели, а скръбъта на млада и хубва дѣвойка остѣща и най коравото сърдце и се преклонява да ѝ съчувствува.

VI.

Какво промененіе въ Цвѣтковата къща! Старецътъ намръщилъ чело, майката само въздиша а дѣцата се смущаватъ като глѣдатъ че Марійка отъ день на день вѣхне; това око, което нѣкога пламѣно блѣщало было сега мокро отъ непрестанни плачъ, гладкото ѝ лице се развалило отъ съззи, чървенината се изгубила и страинитѣ ѝ станали бѣли като кърва; изсъхнала, преблѣднала тѣй, щото гдѣто нѣкога было тлѣстичко тѣло, сега останало само кости и кожа, а сърдцето ѝ мори неизлѣчима жалость. День нито работи, нито се забавлява, моли се Богу и плаче, търси магьосница и слуша какво ще ѝ каже за война, слава и смърть, връща се дома си, седне въ къща и рони съззи; ако и иска да крые жалостъта си отъ родителитѣ, понакъ не може, защото тѣлото не е въ състояніе да затаи прѣдъ будното око на майка ѝ това, щото желаятъ нейнитѣ мисли. На съиъ чудни видѣнія смущаватъ тишината на кротката ѝ почивка — нѣкога види че Стефанъ прославенъ принася богата плѣчка, връща се въ родителската къща, води бѣлия си конь въ оборѣтъ, цалува сгоденицата си, прегръща ѝ и изведнѣжъ шапката му падне а прѣдъ нейнитѣ очи остава тѣло съ изгнило месо. Разбужда се Марійка и охка, като полудѣла върти се цѣла нощъ въ постелята: родителитѣ скръбятъ заедно съ неѣ, но нищо не думатъ, съ любезность и съ вѣрне искатъ да излѣчатъ тѣгата на душата.

Дошла есепъ, дошла зима а нищо се нечува кога ще се върнатъ Козацитѣ, само пристигнала вѣсть че краль Стефанъ предвожда Поляцитѣ, Козацитѣ и Литванитѣ и отъ едно мѣсто на друго гони по Московіята като азіжкъ царя Ивана; Бѣлорускитѣ войводства изпово видѣли Поляшкитѣ бѣли орли, повтарятъ кървавитѣ битви при Велики Луки и обсаждатъ Исковъ. Кралятъ задоволенъ отъ дѣлата на храбритѣ войници обдарилъ Козацитѣ съ гербъ и печать, а тѣхната войска поставилъ на десно крило. Доволно платка дава, съ Атамана като братъ съ брата се съвѣтства и разговаря — а Поляцитѣ и Козацитѣ тѣй се обичатъ като че една майка ги кърмила. Нови чети дохаждатъ отъ Днѣпровитѣ страни за да допълнятъ нащърбеното въ пѣлковетѣ. Дѣвойката съкого задържала на пѣтя, съкого молила да поздрави Стефана и да му каже че го обича, че е два тѣрпи за него, че бы дала живогътъ си, щастіето си само да може да го вади и поне малко да поживѣе съ него, и съ какъвъ да е начинъ да ѝ испрати макаръ нѣколко думи, да ѝ яви че е живъ, че еще ѣж обича.

Минуватъ дни, недѣли, мѣсеци и никой се неврѣща отъ тасъ проклетата земя Московска, гдѣто нѣма нито атове, нито орѣжје, ни ремени татарскы, нито добитѣка на богата Влахія. Тамъ само снѣгъ и ледъ — народътъ силенъ като дѣбъ, бояритѣ горди и дивни, а царьтъ строгъ: когото нападне, не му прощава, — градоветѣ дървени, сироманикы и пусти, полета безплодни — отъ сичко недостатѣкъ; при все това козакътъ обича тамъ да ходи на гости, защото вмѣсто користи безъ милость пролива неприятедската крѣвъ. Минала половината отъ есенята, Маріѣвка жалостива и скръбна като день безъ слѣнце, само сълзи вече парони, окото ѝ сухо и изгаснѣло — болката престанала да се обявява наведѣжъ и силно, заключила се въ сърдцето, отровила мислитѣ и така заякнала, което е сто пѣти по лошо отъ сичкы другы болкы на душята и тѣлото. Съкы день върви по край езерото съ растреперани крака, злочестата дѣвойка искачува се на могилата и гледа по степитѣ, по не вече къмъ Югъ а къмъ Сѣверъ и сѣди тамъ нѣкъ день до като съ сила братъ или сестра ѝ не ѣж заведѣтъ дома — а надъ главата ѝ непрестанно врана хвърка и жалостиво граче като че доша вѣсть предсказвала. Старитѣ родители

намърили чародѣйница за да ѝ бае, разни лѣкове отъ растенія давали, но нищо неспомогнало — сърдцето не разбира отъ никаквы лѣкове; за излѣченіе нужно было сърце, което да разумѣе, да се съедини съ силно огнено осяща- щаніе и взаимно да си подпиратъ стъпкытъ по трынливия пѣтъ на живота.

VI.

Споредъ своя обичай излѣзла единъ день раничко Марійка на могилата — слънцето грѣяло, водитѣ на езерото были тихы, рибката си играла, лѣстовичката плавала въ въздуха надъ водата, капчици роса пречупвали се въ діаманти. Никаква промѣна, сичко стои както си было, само единъ зайкъ подплашенъ отъ шумското си жилище минжлъ пѣтя на дѣвойката: отъ лѣва страна вранитѣ страховито загракали, кучето отъ далечна колиба начало да вие. Въскачила се Марійка на могилата, седнала и много сѣдяла, а ето че видѣла прахъ и думанъ откъмъ Сѣверъ — стана- ла права, очитѣ ѝ като заковани опрели се на онась страна и познала Козашкытъ чети. Върватъ бърже, никъкъвъ конь неспечочилъ напръдъ и не се затърчалъ къмъ могилата; върватъ тихо, върватъ жалостиво не се надприпускатъ момцитѣ, не си позаиграватъ съ мжидрацитѣ. Приблизили се до могилата, дѣвойката видѣла че подиръ коницитѣ идѣтъ кола и слѣдъ тѣхъ бѣлъ конь а на него дълъгъ мжидракъ и кръстомъ положенъ светлиъ мечъ, и сичко было покрито съ чървенъ платъ, знакъ на Козашка заслуга. Марійка поразгледала, въздъхнула, засмѣла се, наднала и издѣхнала.

Четитѣ минѣли по край могилата и никой непогледналъ на връхътъ, защото сичкы гледали земята, преминали по бръга на езерото и влѣзнали въ селото, спрѣли се прѣдъ Цвѣтковата къща. Стария войвода който пѣкога си въ де- ня на сватуваніето предвождалъ Козацитѣ слѣзникъ отъ коньтъ и влѣзълъ въ дворѣтъ. Марійкинѣтъ родители свѣдѣли стѣвши, той ги поздравилъ и рекълъ:

— Майка веднѣжъ ни ражда на тоя свѣтъ, веднѣжъ сме длѣж- ни и да умрѣмъ; преди двѣ години минахме оттукъ въ деньтъ на веселѣтътъ ви и то захмы съ насъ: нашъ Стефанъ обичалъ ваша Марійка повече отъ живота си. Богъ е свидѣтель какъ се борцѣлъ съ себе си когато видѣлъ отходящитѣ на война пѣд-

кове — сички сме съжалѣвали този момъкъ като ни приказваше; но що да сторимъ, пияница не се оставя отъ пиянството, природата кара вълка да обича лѣса; оставилъ сгоденицата си, оставилъ щастіето си и хукналъ подиръ Козацитѣ, защото видѣлъ оружіе и коне — много съзлзи азъ самъ ронихъ, но мрътвия отъ гроба се не връща: не е време да отстѣпваме когато сме отишли напредъ — дълго се борилъ въ боя храбро и отбѣгвалъ смъртъта; при Псковъ самъ си погубилъ двадесетъ Московци а най послѣ и него смъртно ранихъ. На умираиіе заръча да донесемъ тѣлото му въ туй село — да отдадемъ на Марійка бѣлия конь съ сичкия неговъ такъмъ, мѣждрака и сабята — сичкото козашко богатство и да кажемъ че при смъртъта си мислеше за неѣ и ако поиска да ѣ отрѣшите отъ връскытѣ на годежа.

Цвѣтко тѣжно помахалъ глава. Майка ѣ тичешкомъ отишла на могилата да търси дъщеря си — много се не маѣла; най послѣ плачешкомъ се върнала и рекла: — Тя вече туй знаѣла по добръ отъ насъ, защото тѣлото ѣ мрътво лежи на могилата, а душата ѣ отишла при любовника. Охъ, мила моя дъщерко! Колко е злочеста моята сѣдба! — и се облѣла съ съзлзи. И старецъ нѣколко съзлзи поронилъ а Козацитѣ дълбоко се на скърбили. Влѣзли въ дворѣтъ, свалили отъ тавана шесть яворови дѣски, двѣ отъ елха и направили сѣндѣкъ, извадили отъ малъкъ ковчегъ тѣлото на Стефана и го положили въ новонаправеніѣ, взѣли го на раменѣ и понесли къмъ могилата. — Дошълъ попѣтъ съ евангеліето, момче съ светена вода: положили тѣлото на Марійка въ ковчега при сгоденика ѣ, попѣтъ порѣсилъ тѣлото съ свѣтена вода, макаръ че умрѣла безъ исповѣдь; затворили сѣндѣка, попѣтъ челъ евангеліе, гробъ ископали Козацитѣ съ сабитѣ си, турили сѣндѣка и засипали прѣстъта. — Родителитѣ и сичкытѣ роднини се облѣли съ съзлзи. Козацитѣ кѣто сторили послѣдня услуга на починалия братъ потеглили къмъ Днепъръ макаръ побѣдители но тѣжни — а бѣлия конь былъ свободенъ да тича подиръ четитѣ, но той останалъ при могилата като закованъ и тамъ гризѣлъ трева, никой неможалъ оттамъ да го испжди, до като единъ день го намѣрили безъ душа на връха на могилата.

Въ селото дълго време хорага были растѣжены, защо-

то обичали стария Цвѣтко и цѣлата му фамилія, и отъ туй останала пословица, когато сватове дождатъ да гойдять при родителитѣ на момата, та думать — да не бѣде Козаково сватуваніе.

Прага 1872 Февруарій.

ОТГОВОРЪ НА ОТГОВОРЪ

Въ първый и второй броеве на вѣст. Македонія отъ тая година, подъ насловъ «Искусства и Знанія», срѣсинахъ отговора на Г-на Н. Павлова за моята критика върху картината му «Аспарухъ», помѣстена въ «Читалище» брои 1-ый отъ тая година.

Има два пѣтиѣ за критикѣтъ въобще: или да ся искаже, кѣто човѣхъ съ независима съвѣсть и да млъкне, за да прѣтърпи подиръ туй гнилыты нападенія на съпротивника си, оставляющъ на врѣмето и на другыты по-добро-свѣстны, и по-умны хора да засвидѣтлествувать правотата на исказаныты му истинны, или да ся вземе за перото и въ полемическа борба да развѣе идеитѣ и понятіята си. Едното и другото бы могли ный да въсприемемъ.

Насъ не на е страхъ отъ ничии нападанія несправедливы, защото не сме направили някое прѣстѣпленіе противъ съвѣстьта си, кѣто сме искажали нѣкои и другы общи истинны безъ всяка прикраса и комплименты въ лицето на едного чияка, когото сме почитали и кѣто чиякъ, и кѣто български ужъ художникъ.

Да заловимъ полемика съ Г-на Н. Павлова ный бы могле и быхме ся понадѣвали на себе си да ѣхъ поведемъ доста дѣятелно и кѣмъ цѣльта ѣ, нѣ съразмыслихме: кой авторитетъ на напада, първо, второ, за какво издѣліе ще споримъ, кое художество или душевно произведеніе ще бѣде прѣдметъ на нашитѣ обоудны и противоположны наджванія въ спора ни съ Г-на Н. Павлова? Неговый-тъ талантъ е по высокъ, а картината «Аспарухъ» не стру-

ва да пълнемъ вѣстниците или періодическите издания съ чести праздни критики и антикритики, полемики и располемки.

Сетивъ неговата апологія противъ моитѣ погледи не може да важи за мене, освенъ като изліяніе на безсиленъ и потаенъ гнѣвъ, който бы сме тѣй също оборили при сичкото прѣвѣсходство на силитѣ на противоположеніитѣ лагерь, на когото по голѣмата чясть на оръжіето е въ нашитѣ ръцѣ.

Нъ какво е за правеніе сега? Да ли да прѣдадемъ на забравяніе единъ и пакъ недоделанъ трудъ, или да накастримъ отново «Аспаруха» съ неговийтъ съставитель, тѣмъ паче че противъ насъ ся хвърлиха такива каманіе, които ний можемъ да обърнемъ противъ същитѣ ни неприятель. Какъ да е ржкавицата е хвърлена, борбата извикана, а посрамленіето очаква едного отъ насъ и може да произведе общъ смѣхъ между оныя отъ нашитѣ сънародници, въ които ся намира що годѣ избранъ вкусъ.

Кое е за отбираіе: да оставимъ чилика да грѣши и за напръдъ, или да го наведемъ а) на по добры чувства, б) на по добро съзнаніе на прѣнебрѣгаемитѣ си дарованія?

По благородното — второто.

Да бѣхме надарены съ такъвъ производителенъ талантъ, подобно Г-ну Н. Павлову, не бы ся разгнѣвили отъ една даже прѣувеличена критика върхъ произведеніята ни, защото тѣй бы съзнали по добръ недостаткитѣ си, кѣто чиликъ смъртенъ и далеко несвършенъ; защото бы видѣли въ туй нѣкое насърдчаніе а и срѣдство за да ся надѣхнемъ за още по голѣмото ни съвършенство. Нъ ний сме лишени отъ такава възможность да произвождаме и не можемъ осѣти да ся залаваме за чуждитѣ работы и издѣлія и да ги критикуваме. Каква разлика между единъ производител и единъ смъртенъ критикъ! А никаква впрочемъ. Та даже критика (говоримъ за по компетентны отъ насъ), може да стои чясто по високо и отъ производителя — съставитель по изгледа и вкуса, спрямо извѣстното искусство или знаніе.

Нъ защо му е на читателя нашето малодушно признаніе, като не влезва нищо въ моралныятъ, нищо въ финанціалныятъ му интересъ? Ако съчувствова на нашіятъ на-

прѣдокъ въ художествата, нека взѣме по добръ картина-та «Аспарухъ», нека ѿ помѣсти отпрѣдъ си, нека вземе обясненіето на картината на автора, 1-ый и 2 броеве «Македонія» и 1-ый брой «Читалище», та нека чете, сравнява и оправдава тая или оная страна: мене нека нарече завистникъ, клеветникъ, лъжець, ако ще и още съ лоши епитеты да мя нарече, стига да намѣри Г-на Н. Павловото произведение съобразно извършено и съ надлѣжащитъ му достоинства. За въ нравствено же удовлетвореніе на неправедно покруснатийтъ Г-на Н. Павлова, нека сHEME Аспаруха отъ неговото знаменито врано конче и постави намѣсто него самиятъ му авторъ съ единъ котеvidень рейсфедеръ въ рѣка, сетнѣ нека отстѣпи петь раскрача назадъ и да му ся начуди на геройскійтъ видъ, като на рицаръ — защитникъ на угнетеното творчество. Нека ся посраимъ ный, стига да тържествува справедливо нашиятъ противникъ.

Искусство и знанія! Говоримъ за искусства и знанія, а пишемъ хора съ кривы и парализирани рѣще; говоримъ за искусство и знанія, а нито искусство, нито знаніе сме постигнале! Искусства и знанія! Важенъ надписъ на праздна бѣчва.

Единъ отъ нашитъ стари богатыри — Крале Марко, като былъ малъкъ, дигалъ канары и хвърлялъ топузи до облацитъ. Сичко было леко и малка работа за него.

Та и ный сега, едва ли не титаны спрямо Крале Марковиятъ бутушъ, а пѣчимъ ся да подигаме и подигаме ужасны тяжести, като малки нѣща, играйме си съ тѣхъ, нъ за то пакъ не сме въ състояніе да държимъ въ достолѣніе своятъ собствень носъ.

Хващаме небето съ рѣка, а най лесното за постиганіе, като че е прѣградено за насъ съ вѣчны и неоторими прѣграды. За туй отъ vysokoto подмостіе, на което ся намираме въздигнаты, често падаме тѣй внезапно и не възвратно въ нѣкоя дѣбокъ тынъ, отъ гдѣто сетнѣ немогатъ на отбатачи и съ помощта на шестъ четы быволы.

Искусства и знанія! А що е искусство за насъ на днешнийтъ день? Една криво намалована картина. А що е знаніе? Слабы народоскальны исторіи, кудось или дипъ педантичны рѣководства, и проч. А гдѣ е добросъвѣстность-

та въ трудътъ и осмыслюваніето? То е въ внуцѣтъ на Краде Марка, които още ся протягватъ за да растѣтъ; слѣдователно въ бѣдѣщето, което ще бѣде.

Нъ Г. Н. Павловъ говори за искусства и знанія! Благодаренъ въ смиренномудріе.

Вземамъ на рѣцѣ 1-й брой вѣстн. «Македонія» чета и отговарямъ Г-ну Павлову.

1. — Азъ постоянствувамъ въ сичко. което съмъ казалъ въ критиката си за вашѣтъ «Аспарухъ»; не азъ не нарекохъ пръвъ картината ви издѣліе, вый самыѣхъ характеризирахте така въ вашето объясненіе за неѣ.

2. — Азъ не казвамъ въ критиката си че картината ви неотговаря на вѣмето ни, нъ че въ неѣ има несъобразности и анахронизмы.

3. — Костюмытъ наистина сѣ стари и отъ гдѣ ги е заемвалъ автора? И азъ ги съзрѣхъ приличны на Татарскы въ двамата Аспаруховы бояре; само защото одѣждытъ на другытъ му спящницы сѣ повече воинскы или никакво-образны.

4. — Номады — рыболовытъ, и проч. — немогатъ да бѣдѣтъ образованы и чакъ до тамъ опитомены, или пакъ облечены по византійскый вкусъ.

5. — Траяновата колона не свидѣтельствува за себе си съ нищо въ вашата картина, защото отъ неѣ нѣмате нищо почърпнато; та особито на неѣ колона нѣма изобразены бѣмарытъ, суци задъ Донг-рыка.

6. — Мене не е че ми ся нравятъ или не костюмытъ ви, нъ ви изговарямъ защо не сте ги направили общи на лицата въ по голѣмата частъ въ картината ви, което щеше да придаде по голѣмъ эффектъ на събытіето.

7. — За военитѣ припаси нѣма ни хѣрата въ вашето объясненіе, ни чирта въ картината ви; сега туй е още по-ново качество.

8. — Азъ четохъ объясненіето ви, та и отъ него ся рѣководихъ при съставяніето на критиката си, и за него ви чукнахъ повечето.

9. — Номадъ ще рече чилиакъ безъ постоянно свѣрталище-скитникъ, кочующъ; а кочующитѣ ся представлятъ днесъ отъ циганското племе, на което сѣ приличали наши-

тъ и ваши прапрадѣды старытъ българе. Нъ, ако ся бѣле номады, трѣбаше же да ся прѣдставятъ кѣто номады-народа, а царя имъ кѣто царь на едни номады.

10. — Аспарухъ не е дилъ отрупанъ съ орѣжіе, нито пакъ неговытъ бояре министре, у които нѣма нито признакъ за туй. Единъ мѣждракъ, една костура или сопа не е натрупваніе още.

11. — Ну да, епохата не е утвърдена отъ историцитѣ; слѣдователно и съставителя не можалъ да си състави надлежаше понятіе за по-добро! Туй е и наивно, и право отъ негова страна, а виноваты сж историцитѣ. Защо е писалъ съставителя онова, което непостигналъ? Да е избралъ прѣдмѣтъ съ друго съдържаніе за картината си. Малка ли е българската исторія! Бѣдень съмъ, гладень съмъ, нѣмамъ съ що да си купѣж нуждытъ орѣдія, а то да видишь ты какво быхъ направилъ азъ, казва мързеливіятъ, нъ прѣчитавъ юнакъ; на туй прилича хоратата на Г-на Павлова.

12. — De gustibus non disputantur, за вкуса не ся прѣпирають: оставете и на критикѣтъ правото му. Вый сами казвате, че тѣй сте искали да прѣдставите картината си, нъ за туй *тѣй* васъ критикувать; грѣшката тукъ е ваша.

13. — Аспарухъ е още нѣщо, нъ въ сравненіе съ художеството-нищо.

14. — И наистина съставителя на »Аспаруха« не владѣй до тамъ способността да располага въ групы лица, да ги размѣстя споредъ мѣстото, числеността и пространството на полето въ картината, а това помимо неговата сърдитина на насъ. Нека ся вгледа въ картината си по-добрѣ, та, ако не вѣрва себе си, да попита и по компетентны отъ мене. Сетиъ азъ незапрѣщавамъ никому да твори макаръ и глупости, стига да ги отбѣгна азъ. Моята длъжность като критикъ, е да прѣдупазѣж производителя и да го наведе да подири и види самъ си кривото въ произвѣденіето си. Критикѣтъ не може да бѣде виноватъ, ако той и тогазъ не го съзнай.

15. — Древнята картина бѣва древня, а новата нова: който гони два заяка не улавя ни едного, Г-не съчинителю, а още по мъчно-много зайцы на веднѣжъ. Между стары и млады лежать 1200-1300 години, много катастро-

фы, необятны пространства отъ врѣме, идеи и пр. Сетѣ ордата е орда, а жеравытъ-жеравы.

16. — Можяхъ да прѣдположа че българытъ сж ся намирали отъ тая страна, кѣто задъ Донъ, който ся види отъ далечъ, слѣдователно въ чуждѣ земѣ. Нѣ не было тѣй не сме виноваты ный, нѣ съставителя, който не ни казва за туй нищо въ объясненіето си. Е сега вече разумѣхме защо сж быле наивно усмихнаты сподвижницитъ на страшніятъ »Аспарухъ.« Pardon!

17. — Съставителетвата цѣла епоха въ картината. «Аспарухъ» никой смъртенъ отъ насъ челоуѣцытъ на тая прѣгрѣшна земя не може да си прѣдстави, освѣнь кѣто идеѣж фиксъ въ главата на съчинителя, защото онуй, което гледача трѣбаше да види, за да познае идеята на съставителя до край, то си останало въ неговото собствено въображеніе, но за то съхранило ся въ объясненіето. А защо ви е объясненіето, кѣто не видимъ тезата по него?

а.) Тука не е една, а сж двѣ епохи: епохата на пресѣленіето на народытъ и епохата на многообразнытъ страданія на нашитѣ прадѣды славенытъ отъ налива на съсѣдытъ си, то язычници още, то христіане. Исторіята не е мечта, нѣ сжщность въ отношеніе на прѣминаліятъ животъ на челоуѣщината, на народытъ въ сичкытъ отношенія. Защо сж ангелытъ пакъ питае.

б.) Какъ ще изобразишь стотины за да приличать на петъ, и на петстотинъ въ сжщото врѣме? объясненіето защо е ще речете? pardon! Нѣ пакъ, Г-не съставителю, молимъ укажете ни гдѣ сж затаены, задъ кои облацы или гжсты мжглы, почивать другытъ Аспаруховы братія въ картина-та ви?

в.) Значуща епоха, кѣто типографическа бѣлѣжка, «нѣ, Г-не, само за такъва бѣлѣжка напраздно сте ся трудили да придавате излишны гюрултіи, ангели, и нр. въ картината си, стигаше ви объясненіето, което е по-ясно въ такъвъ случай. И пакъ за да узнаемъ идеята на епохата трѣба да ся въоружими съ единъ такъвъ телескопъ, чрезъ посредството на който да проникваме въ вашето въображеніе. Въ единъ моментъ мжчно ся съвмѣщавать двѣ разнородны събытія съ два разнородны характера, въ едни и сжщи костюмы, и обстановки. По добръ бѣше ангелы-

тъ ви да стоятъ на иконѣтъ, гдѣто имъ подобава, а не на картина, ужъ историческа, гдѣто има уже исписаны на подобіе дѣца, увити въ пелени, не рогаѣтъ-бѣлъ и рогаѣтъ черъ богове; иначе автора излезва много расточителенъ на ангелы.

18. — Гледача не може ся възбуди отъ такива полу-заспали картини! Гледача обыча душа и страсти въ тѣхъ, цѣли и выраженія, а Аспарухъ ся види кѣто добрякъ, както и самиятъ Крумъ, прѣдъ когото държатъ, ужъ на мечъ, главата на Никифора въ втората картина на сжщиятъ съставителъ Г-нъ Н. Павлова. Лицата не отговарятъ, нъ за то говори обясненіето.

19. — Отхвърлямъ Божественныѣ ангелы и глупавата ухилность на Аспаруховыѣ герои и героини въ картината, кѣто не потрѣбны.

20. — Другыѣ художници и великы майсторы едно врѣме писвали такива картини, нъ не ся быле до толкозъ фиксъ въ идеята си: тый обнемали само сжществителныѣ относителныѣ на цѣліятъ вѣкъ, който дълбоко изучвали и подъ видъ на едно изображение, прѣдавали сж характера и особеноститъ му посредствомъ извѣстныхъ емлематическы и аллегорическы лица. Израженія, по които гледача лесно можалъ и може да прозре въ идеалътъ съдържаніето му, поглѣда на съставителя, а пакъ тый художници или великы майсторы сж взимали само единъ вѣкъ или епоха; напраздно ся сърди Г-нъ Н. Павловъ. —

21. — Да знаяхъ, че Г-нъ Н. Павловъ е до тамъ напрасливъ сяхъ да му направа буква по буква сравненіе между обясненіето му и самата картина негова, за да свършы изведнаждъ и извадъ на чиста вода несъобразноститъ въ ценъ. Съгласете ся, Г-нъ Н. Павловъ, че: »Изображена идея за народъ христіане и съ христіанско убѣжденіе,« не показва друго, освѣнъ че си противоречите самъ, защото Аспарухъ не е бѣлъ христіанинъ, а чистъ язычѣйшій; освѣнъ това даже бѣлъ и черъ богове не сж быле неговы богове, нито на народа му, а сж быле чисто славянско достояніе, доказателство за туй имаме доста, и не трѣбаше да товарите старыѣ бѣлгаре съ такыва чудны богове. Въ противенъ случай трѣбаше сжщо да ся извикните и за туй въ обясненіето си. Колкото до о-

нова, което трѣбаше да постигне Аспаруховиѣ поганцы слѣдъ 200-пълны години на новото имъ поприще, при съвсѣмъ други условія нравственны и политическы, то това бѣше не вашѣ работѣ, а работа на врѣмето и прѣдметъ за друга картина, защото Аспаруха малко го е било грижа по него врѣме за христіанскіятъ Богъ, при неговиѣ още силны и неизвѣстны за насъ богове. Та и какво благочестіе показахте кѣто налѣпихте ангелы по въздуха въ картината? Или пакъ какво искахте да постигнете съ тѣхъ, като ся динѣ припирате за тѣхъ и си ги отстоявате геройскы? Человѣче, пиши си картиниѣ, литографирай си ги и си ги расправяй во здраве, нѣ недѣй ся пуша въ динѣ голѣмы разсужденія по исторія и древността, кѣто е явно, че не си ѣхъ прѣговорилъ и прѣчувствовалъ достаточно, за да извадишь отъ неѣхъ жизненныѣ сокове на българското сегашно людство. Не говори за цѣльта чрезъ картината, нѣ самото происшествіе направи да говори само за съдържаніето си! Нѣ свърши сѣ първата половина на съставителскыятъ отговоръ въ 1-ый брой, и молимъ Г-да читатели да минатъ на 2-ый брой вѣст. Македонія; нека слѣдувать пакъ тый да читать, а ній ще имъ отговаряме.

(слѣдва)

КРАТКІЙ ОЧЕРКЪ ИСТОРИИ ПРАВОСЛАВНЫХЪ ЦЕРКВЕЙ БОЛГАРСКОЙ, СЕРБСКОЙ И РУ- МЫНСКОЙ ИЛИ МОЛДО-ВЛАШКОЙ.

—0—

Подъ туй названіе професорътъ на Московската духовна академія Г. Е. Голубинскій е издалъ въ послѣднее време едно многозабѣлжително свое съчиненіе. Едно-то заглавіе на тѣзи книга е доста да възбуди въ силна степень любопытството на сѣкиго българина. Докато са обнародува на българскы превѣсходното туй съчиненіе което сега са превожда, ный помислихмы за не излишно да за-

познайми нашѣ читатели съ интересното му съдържаніе като помѣстѣмы тука превъсходното сѣщненіе, което прави за него другій единъ Русскій ученъ мажъ Г. А. Будилевичъ, въ една своя статія подъ насловъ « Важнѣйшіе моменты Юго-Славянской исторіи. »

Задачата на профессора Голубинскаго, дума Г. Будилевичъ, въ туй му съчиненіе была е да представи на основание на сѣществующыѣ источники и пособия единъ краткъ но обстоятелственъ очеркъ на сѣдбыѣ на православіето на славенскія югъ. Другыѣ вѣроисповѣданія, сирѣчь, католическото, протестанско-то и мохаметанско-то авторътъ са прикасава само до толкосъ, до колкото тѣ сѣ имали тукъ сѣприкасаніе съ православіето. Ето защо той говори за католическата, напимѣръ, пропаганда въ България, Босна, Сърбія, Румжнія, но оставя на страна религіозната исторія на Словенцыѣ, отъ часть и на Хорватыѣ, защото православіето никога не е играло у тѣхъ роля колкогодъ значителна и самостоятелна.

Горѣ е речено: на Славенскія югъ. Но читательтъ ще попыта, какво ли основаніе е ималъ въ този случай авторътъ та е включилъ въ плана на своитѣ изслѣдованія и Румжныѣ? Този народъ е отъ Романско а не отъ Славенско племе, сѣдвательно, неговата исторія трѣба да сѣ съединява съ исторіята — политическа, религіозна, литературна и пр. — на романскія западъ, а не на славенскія истокъ! Но тукъ именно са и представя най очивѣстно различіето на народныя *етнологическій* типъ, отъ една страна и на *культурно-историческія* отъ друга. Последнійтъ е поширокъ отъ първия. Тѣй напимѣръ славенството, разумѣвано като етнологическій терминъ, обнема въ себе си: Руссыѣ, Българыѣ, Сърбо-Хърватыѣ, Словенцыѣ, Словацыѣ, Чехыѣ. Лужичаныѣ и Поляцыѣ (сичко не повече отъ 95 милліона души). А въ историческій мисль славенскійтъ мѣръ включава въ себе си еще нѣколко десетинны милліоны души отъ твърдѣ различни племена и пародности, езыцы доро и расы. Като породы, враслы въ славенското тѣло, са евяватъ, на примѣръ, Литовцы, и Ромжныѣ, Арнаутыѣ и Гърцыѣ, Самоѣдыѣ и Маджарыѣ, Турцыѣ и Татарыѣ, Еврейтъ и Арменцыѣ, Гру-

зинитъ и проч. Въ смьслъ не етнографическій а культурно—историческій славенскійтъ мѣръ са простира сега отъ ледоветъ на Сѣверныя океанъ до пѣсцытъ на Сирія и на Монголія, отъ Шницбергъ и Сибирскытъ острова доро до Кишръ; Ливанъ и Тавръ, Ташкендъ и Кяхта, Корея и Салихинъ, отъ Камчатка и Тихыя океанъ до Готландъ и Одеръ, до Чешкія лѣсъ и Саксонскія Триглавъ, до Триестъ и Поло, Корфу и Морея. Славенската наука трѣба да обнеме сичката област на проевленіята на славенскія геній, какъто въ пространството тѣй и во времето, сирѣчь въ настоящето и въ преминѣлото. И наистина, възможно нѣщо ли е да ся изуча исторіята на Българитъ и на Сърбытъ отдѣлено отъ исторіята на Византія и на Турція, или обратно, исторіята на Маджаритъ отдѣлно отъ исторіята на Словацитъ и на Сърбытъ, на Чехытъ и на Поляцитъ? Тѣй сѣщо и исторіята на Румѣнската народность съ хиляды жицы е свързана съ исторіята на Сърбытъ и Българитъ и тя не може да ся изуча отдѣлно отъ исторіята на послѣднытъ. Ето защо, на нашъ погледъ, представенныйтъ отъ Г. Голубинскаго примѣръ за изученіето на исторіята на Румѣнитъ паралелно съ исторіята на Юго-славенитъ заслужва сѣка похаала и подражаніе.

Еще, туй обстоятелство, дѣто че въ разгледваното съчиненіе са излага само *религіозната* исторія на Задунавскытъ Славены, то може да даде поводъ да самьсли, ужъ че то са касае само една и при туй доста специалната страна на живота на поменжтытъ народы. Нѣ туй предположеніе са устрѣнява като припомнимъ само онуй грамадно и благотѣлно значеніе, което е имала църквата въ живота на Славенитъ и особено въ този на южнытъ. Подобно, какъто въ Византія, движеніето и развитіето на религіознытъ въпросы е съставляло преобладающата струя и главното съдържаніе на умственныя животъ на обществото, тѣй и въ исторіята на православнытъ юго-славены църквата е была центръ на сичкія литературенъ, общественъ и политическій животъ на народа. Писменността, като израженіе на чувствата и на интересытъ на духовенството, единственното образовано съсловіе на страната, тя цѣла са въртѣла въ исключителныя кръгъ на духовнытъ, почти мѣнастырскы въпросы. Аѳонъ былъ центръ на ли-

тературната производителностъ тъй на Българитѣ, както и на Сърбитѣ. Държавата, особено сърбската бѣ порасла, може да речемъ, на рѣцѣтъ на църквата. Политическитѣ отношенія на тѣзи държава къмъ истокъ и западъ носяхъ характеръ преимущественно религіозенъ. Когато настанѣ критическата минута и на народа предстоеше да избере едно отъ дѣѣтъ или църквата или държавата, свободата на свѣѣстѣя или свободата на дѣѣствіята си, съ една дума — или Турцитѣ или Латинянитѣ — тогасъ народътъ инстинктивно предпочете първото предъ второто, или както са изразява пѣсенъта, »царству небесному предъ земамъ-скимъ«, и дѣѣствително църквата презъ сичкото време на политическата смъртъ на народа оставаше могуществененъ пазител на славенската народностъ, — църква, разумѣва-на като общество на вѣрующитѣ, а не като Іерархія, която, за съжелѣніе не вынжгы са показваше и тамъ въ высочината на своето призваніе и на своя дългъ. Но за туй послѣ.

И тъй авторътъ въ своето изслѣдованіе не отсѣѣпилъ отъ естественното съотношеніе на работитѣ, като подчинилъ въпроситѣ на политическія и литературенъ животъ на тѣзи страны на въпроситѣ на тѣхния религіозенъ животъ.

Но да са съоруди зданіето не е доста да са начертае идеалныйтъ неговъ планъ. Необходимъ е още и матеріалъ; и споредъ ако той състои отъ мраморъ, гранитъ или кирпичъ, и зданіето излѣзва различно, и въ туй не е виноватъ зодчійтъ. Каквы матеріалы можеше да располага и каквы е располагалъ въ този случай нашійтъ авторъ? Трѣба да му отдадемъ справедливость, той е ималъ нарѣжки почти сичко което е могълъ да има — при даденитѣ условія на врѣмето и на мѣстото. Той прегледалъ византійскитѣ писатели по Боското, Парижското и Венедикско изданія; прочелъ многотомныйтъ изданія на Болландиститѣ, Миня, Перца, Тейнера, Фарлати, Фабриція, Баттіана, Райнальда, Ассемани, Ралии и Потли, Манси, Аляція, Крузія, Мартынова, Ерша и Губера и много други. Той внимателно изучилъ литературныйтъ и исторически паметници на Сърбитѣ, на Българитѣ, на Русситѣ по изданіята на Шафарика, Миклошича, Даничича и други, а отъ частъ и непосредственно по рѣкописитѣ на библиотекитѣ Тронцка, Синодалня, Волоколам-

ска, и еще по списъцѣтъ напр. Порфирія и А. Θ. Гильфердинга и на нѣкои други лица.

Въ разработваніето на този матеріалъ авторътъ не пропустилъ никаквы пособия, не оставилъ безъ вниманіе ни едно колко-годѣ важно изслѣдованіе. На реда съ имената на славенскытъ учены ный срѣщамы много указанія на писатели новогръцкы, френскы, нѣмскы и прч. Ранчъ, Копитаръ, Шафарикъ, Ербекъ, Чапловичъ, Караджичъ, Дачичичъ, Кукулевичъ, Миклошичъ, Рачкій, Петрановичъ, Новаковичъ, Ристичъ, Гавриловичъ, Медо-Пучичъ, Аврамовичъ, Юкичъ, Милутиновичъ, Бандтке; Венелинъ, Строевъ, Кеппенъ, князь, Оболенскій, Ундолскій, Шевыревъ, Надѣждинъ, Срезневскій, Бодянский, Григоровичъ, Мартыновъ, Муравьевъ, Палаузовъ, пр. Филаретъ, пр. Макарій, пр. Порфирій, Горскій, Гильфердингъ, Майковъ, Ковалевскій, Ламанскій, Поповъ, Тихонравовъ, Сухомлиновъ, Чистовичъ, Викторовъ, Макушевъ, Левицкій, Павловъ; подиръ тѣхъ отъ иностранцытъ: Хрисановъ, Анѳимъ, Григорій, Аравантиносъ, Дюканжъ, Монфоконъ, Лекіентъ, Леунклавій, Захаріе, Хаммеръ, Тафель, Кругъ, Муральтъ, Фалмерайеръ, Гизлеръ, Хопфъ, Пихлеръ, Зильбернагель, Негеръ, Вольфъ, Шагуна, Гинцель, Бемъ, Чернигъ, Темель, Роскевичъ, Бидерманъ, Бинеръ и др. — ето какъвъ дългъ списъкъ отъ имена на авторы отъ многотомнытъ съчиненія на които са е ползвалъ при своитѣ изслѣдованія нашйтъ авторъ! Нѣколко стотины тома е изучено за да са напише *краткъ* очеркъ! Ако туй съчиненіе бы было лишено отъ съкаква оригиналность, ако то не бы заключавало въ себе си нито единъ новъ фактъ или указаніе, то и тогасъ едното обиліе на библиографическытъ указанія по съкій въпросъ дало бы на книгата право да бѣде едно отъ най необходимытъ пособия за съкиго трудящаго ся по славенската исторія. Но нашйтъ авторъ е далечъ отъ да е компиляторъ. Напротивъ, той обладава забѣлжителенъ талантъ и тактъ, умѣе най добръ да са ориентирова въ лабиринта на противурѣчія, често, на гледъ, неразрѣшими и безисходны.

И при сичко туй, при сичката тѣзи масса отъ ерудиція, на упорството въ труда и на трезвия погледъ, авторътъ самъ си са съзнава, че той е далечъ отъ да е сполучилъ въ своя планъ за да представи поне колко-годѣ

пълна картина на религіозния животъ на даденитъ страны и народности. Той е былъ длъженъ да са ограничи само съ външната исторія на югославенскитъ православни църкви и да досѣгне твърдъ малко вътрѣшната. Той можилъ да състави доста пълны списъцы на временната послѣдователность на господаритъ и на епископитъ, числото и границитъ на епархіитъ и на діоцезитъ, да опредѣли годинитъ на разнитъ църковны и гражданскы събытія, да укаже на мѣстонахожданіето на нѣкои древни градове и селища, но едва е можилъ да забѣлжи нѣколко скудни фактове изъ исторіята на църковното устройство и управленіе на тѣзи страны. Тука исторіята са евява подобна на вѣта мозаическа картина, на която « забѣтъ на времето » е оставилъ неизгладими слѣди. Уцѣлѣли окраинитъ на картината, опазилъ са отъ часть нейныйтъ фонъ, по игритъ на цвѣтоветъ, по черты отъ животъ и отъ личности—не е вече видѣтъ.

И кой е тука виноватъ? Историкътъ ли? Но може ли той да създаде народенъ животъ тамъ дѣто го е немало, или дѣто, поне, не са е опазило за него живъ поменъ и живы преданія? Виноватъ ли е историкътъ, че Византійцитъ сѣ сухи и безцвѣтны, че папскитъ буллы лъжливы, че сърбскитъ лѣтописы сѣ лъстивы и пошлы, че актоветъ на българскитъ царіе загинжлы подъ развалинитъ на старытъ крѣпости и църквы, и че едва *писеньта на слияния гусларь* поддържа въ народната паметъ неясната мѣла на исчезнѣлата слава и на съборнытъ мечтанія?

Има, наистина, нѣкаква надѣжда да са съживи съ време картината на минжлыя животъ на Балканскыя полуостровъ. Той са заключава въ тѣзи масса на историческыя матеріалъ, който са пази еще неизслѣдованъ въ разнитъ архивы на Германія, Испанія, Франція, а най вече въ Италія. Особенно архивитъ на Ватиканъ и на Венеція трѣба да съдържатъ въ себе си много нѣщо драгоцѣнно за исторіята на Юго-славенитъ. Послѣдното предположеніе са основава на тѣзи важны матеріалы, които въ послѣдне време вече сѣ извадени отъ Венеціанскитъ архивы чрезъ сръбскитъ учены Янка Шафарика и Любича, и чрезъ рускитъ, Ламанскаго и Макушева. Но до когато надѣждытъ, възбуждены отъ тѣзи открытія, не са осяществѣхтъ, историкъ, отдалеченъ отъ Италія, по необходимость трѣба да са до-

волствува съ Родослова и съ скудныѣ хрисовулы, и по тѣхъ да излѣдува постепенныя ходъ на религіозныя животъ на юго-славенскыѣ народы.

Да пристѣпимъ сега заедно съ автора и подъ негово рѣководство къмъ самыя предметъ.

Отъ сичкыѣ народности западно-и-южно-славенскы най близка-та къмъ русска-та са припознава българскый-тъ клонъ отъ югославенско-то племе. Може да е справедливо предположеніе то, че припонтіискыѣ клонове на русското племе (Тиверцы, Угличи, Бужаны и друг.) сѣ были праотцы на тѣзи славены, които сѣ преминѣлы отпослѣ задъ Дунавъ и са прострѣли по Балканскыя полуостровъ и допрѣли до Мраморното, Егейското, Іонійското и Адриатическо морета. Отъ туй обаче не слѣдува, че може да са счита съвършенно доказано предположеніето на тѣзи, които, като Фальмерайера, мыслѣтъ да населятъ сѣ Славены сичка Мора, или като Макушевъ, сичка Албанія. Извѣстната фраза на Константина Багрянороднаго («сичка Еллада са ославени и станѣ варварска») нема туй значеніе, което искатъ да ѣ придадѣтъ защитницѣ на горнята теорія, — нема го вече за туй, че свидѣтелството на Багрянородныя са относя къмъ време много по напредъ отъ X вѣкъ, слѣдователно не може да са приеме, като свидѣтельство на съвременникъ; а отъ друга страна, ако приедемъ реченныѣ теоріи за временното измѣстѣніе на еллинската раса отъ славечската во всячка Еллада и Албанія, ный ще останемъ въ недоумѣніе предъ факта на бързото исчезваніе на Славеныѣ въ реченыѣ мѣстности и слѣдъ туй на съвършенното имъ преобръщаніе на Гърцы и на Албанцы. Въ Греція туй еще може да са обѣсни отъ силата на грѣцката култура, господство и църква; но колкото за Албакцыѣ какво друго имъ е дало тѣржество надъ славенскыя елементъ ако не матеріалното и численното му преобладаніе? Защото, безъ сумнѣніе не може са ре че тѣ сѣ ассимилировали Славеныѣ съ силата на повысока култура.

И тѣй, безъ да отричамъ факта на широкото распространіе на Славеныѣ въ V—VII вѣкове въ Балканскыя полуостровъ, ный утвърждавамъ туй само че туй славенско населеніе не е было ввредъ най-многочисленното: въ много

мѣста то е съставляло меншинството, а нѣйде, като въ Мора и въ Западна Албанія то са евява незначително по-срѣдъ мѣстното население. Ный помислихмы за неизлишно да направимъ тѣзи забѣлѣжка, защото и нашійтъ почтенный авторъ въ своето изслѣдованіе приема, какъто са види, горѣпоменѣтата ипотеа на Фальмерайера, или поне, исказва я безъ оборваніе.

Като преминѣли отъ Приднѣстърскытъ страны задъ Дунавъ, Бъларытъ повече отъ другытъ Славены са при-ближили до тогашный центръ на умственныя животъ на Источна Европа, и не могли безъ сумнѣніе да са не подчинѣтъ на културното вліяніе на Византія. Съ иреселяньето си задъ Дунавъ не на едры дружины като Сърбытъ и Хърватытъ, но разбъркано, по особны села и родове, безъ сѣка общественна организація, тѣзи славены лесно са при-мичали къмъ политическыя и религіозенъ животъ на Гърцытъ, или по вѣрно на Византія, която въ туй време была еще доста чужда отъ яродната исключителность.

Ето защо, наредъ съ Гърцытъ, Римлянытъ, Арменцытъ и Славенытъ са евяватъ отъ време на време еще отъ V вѣкъ не само като полководцы, епископы, унаватели, но и като императоры. Нека си припомнимъ знаменитыя Управа (Юстиніана). Не е никакъ чудно, дѣто и въ религіозно отношеніе Балканскытъ Славены еще тогасъ наченѣли да са сливатъ съ Гърцытъ като приѣмали христіанството. Кой знае какво бы произлѣзло отъ мирното туй съприкасяваніе на двата елемента — византійскія и славенскія, ако то не бы было преклѣснѣто во втората половина на VII вѣкъ отъ едно нечакано събытіе което имѣ отпослѣ безкрайна важность. То е нашествіето на Българската ордія на Аопаруха, около 678—680 год. която утвърди своята власть надъ Мизійскытъ Славены и отрѣза завреме задунавскытъ страны за заселяваніето имъ отъ Сарматскія сѣверъ. Трудно е да са каже за сега полезно ли или вредително е было за Славенытъ двувѣковото господство надъ тѣхъ на полудивата ордія на уралскытъ номады, какъто е трудно да са измѣри и опредѣли значеніето — благотѣлно или злочесто — въ руската исторія на Монголското владычество, въ исторіята на придунавскытъ Славены — на на Макарското, а на Балканскытъ — на Турското. Науката неможе еще

да исчерпе сичкытъ послѣдствія на тѣзи събытія, защото и животътъ имъ не е исчерпанъ. Туй само може да са каже, че не сичко що са види грозно и ужасно въ проевлєніята е заедно съ туй и злополучно по слѣдстіята. Временното окоченяване на нѣкои страны на народныя животъ бива нѣкога едно необходимо стѣпало къмъ обновеныя животъ, споредъ изреченіето : «аще не умреть—не оживеть».

Тѣй станжло и въ този случай. Българытъ покорили Прибалканскытъ Славены; но тѣзи сжщытъ Българы и ги извикали на политической животъ. Тѣ послужихъ за Славенытъ намѣсто тѣзи лигатура която ако и да смалява, може бы, пробата на благородныя металл, но въ замѣна на туй придава му твърдость и огнеупорность. Таквази сжщо роля са и испълнили Варягытъ въ Россія, Мажарытъ въ Угрія, и вѣроятно Нѣмцытъ въ Чехія и въ Полша. Въ тѣзи область на съблазнителнытъ, но опасны съображенія за възможны послѣдствія на възможны фактове едно нѣщо са представя намъ несумненно : че ако да не бѣ Аспаруховата ордія, христіанството бы са утвърдило въ България поне единъ вѣкъ порано, откогато то дѣйствително произлѣзе.

И наистина, когато вече около 864-865 год. Борисъ са рѣши да даде преднина на христіанската вѣра, тогасъ произлѣзълъ бунтъ отъ неговытъ боеры, тоестъ послѣднытъ представители на завоевателната ордія. Но въ туй време процесътъ на сливането на чудскія элементъ въ славенскія бѣ са вече извършилъ, и на княза, който са опираше на славенскытъ массы на населеніето на страната не было трудно да одолѣе тѣзи послѣдны оппозиція на умирающата народность и религія.

(Слѣдува).

КНИЖЕВНОСТЪ.

Г-нъ Христо С. Арнаудовъ е прѣдприелъ да обнародува на българскы «Пълно събраніе на държавнытъ законы, уставы, наставленія и высокы заповѣды на Османската Имперія». Първата, втората, третата и четвѣтата книжки сж злѣзли вече отъ печать. Ето съдѣжаніето имъ :

Първа книжка: Императорскый Хатт-и-Шерифъ. —

Императорскій Ферманъ, който придружи испращаніе-то на горныя хатти-шерифъ до областныѣ Управители. — Хатти-Хумаюнъ отъ 1856 л. — Църковната Іерархія на Църквытъ въ Истокъ. — Бератътъ и Указытъ на Българо-Уніятъ — Бератъ на вселенскыя Патріархъ. — Мемуаръ отъ Министерството на вѣншыѣ дѣла на Выс. Порта до повѣренныѣ на Великыѣ Силы въ Цариградъ за присп. собленіе на Хатти-Хумаюна. — Ферманътъ на Българскыя Ексархатъ. — Имп. Хаттъ до В. Везиръ по вѣцаряваніе на Н. И. В. Султанъ Абд-ул-Азиса. — Іерархіята на Османската Държава. — Слово сказано отъ Н.И.В. Султанъ Абд-ул-Азиза по съставяніе на Държавныя Съвѣтъ и на Върховныя Съвѣтъ на Правосѣдіе-то — Уставъ за съставеніе на Държавныя Съвѣтъ (Шурай-Девлетъ). — Вжтрѣшенъ Уставъ на Държавныя Съвѣтъ. (Слѣд.)

Книжка втора: Вжтрѣшенъ Уставъ на Държавныя Съвѣтъ — Основный Уставъ на Върховныя Съвѣтъ на Правосѣдіе (Дивани-Ахкями-Адліе). — Вжтрѣшенъ Уставъ на Върховныя Съвѣтъ на Правосѣдіе. — Тарифа за правдинныѣ (ресимытъ), които ще зема Върховныйтъ Съвѣтъ. — Съвѣтъ на Правосѣдіе. — Законъ за устройството на редовныѣ сѣдилища (мехкемеи низаміе) — Уставъ за обязанноститѣ на писалището или Съвѣта за възлаганіята (Хавале-джеміети). Уставъ за обязанноститѣ и дѣйствія-та на Съвѣта или писалището за изпълненіе на рѣшенія-та (иджра-джеміети). — Търговскій Законъ. Слѣд.

Третья книжка: Търговскій Законъ. — Разлика между Турскыѣ и Французкыя текстъ на Търговскыя Законъ. — Притурка на Търговскыя Законъ. — Търговско Сѣдопроизводство. — Законъ на Мореплавателната Търговія.

Книжка четвърта: Законъ на мореплавателната търговія. — Уставъ на търговското сѣдебно писалище (канцеларія). — Уставъ на сѣдебното писалище на мореплавателната търговія. — Тарифа за правдинныѣ (ресимытъ) които ще зема търговското сѣдебно писалище. — Тарифа за правдинныѣ които ще зема сѣдебното писалище на мореплавателната търговія. — Уставъ за помощницыѣ слушатели при търговскыѣ сѣдилища въ Цариградъ. — Особы по-

становленія за секвестирање. — Новы постановленія за лихомството (фаисчиљка). — Уставъ за кюше-саррафѣ. — Уставъ за различныѣ марки които ся удрятъ по стокуѣ.

Отъ съдържаніето на тия четири книжки и отъ самото заглавіе на цѣлѣтъ книгѣ всѣкы българи нѣ проумѣва заслугыѣ които Г-нъ Арnaudовъ ще принесе съ трудѣ си на народа ни. Като подданици на еднѣ Държавѣ на коѣ-то законыѣ сѣ направени за насъ, ный имамы интересъ да познаваме тия законы които опредѣляватъ нашѣ права и длѣжности, было кѣмъ Държавѣтъ, было кѣмъ другыѣ ни съграждане. Всѣкы день имамы случай да ся прѣдставляваме прѣдъ мѣстныѣ власти и сѣдилища за да защищавамы интересыѣ и пратата си; а срѣдството да ги защищавамы добръ е да познаваме най на прѣдъ на кои законы са основаватъ нашѣ права. Истина е че и отъ оныя които ни управяватъ повечето ги не сѣ прочели и рѣшяватъ по старѣтъ системѣ; нѣ понеже Имперія-та не е отвѣдила еще управители и сѣдиі каквыто трѣба, това е още една причина за да знаемъ ный да си служимъ съ закона и да отблѣсваме насиліята и произволѣ-тъ. Слабый подданикъ нѣма въ дръжавѣтъ другъ по силнѣ подпоркѣ отъ закона, затова трѣба да го познава малко или много. Много пѣти законыѣ не сѣ добры и прави, нѣ при всѣкото имъ несъвършенство, пакъ е по добръ да ся основаваме на тѣхъ отколкото да ся изоставямы на страститѣ и на каприцитѣ на оныя които ся натоварени да ги изпълняватъ. Увѣренъ съмъ че повечето отъ нашѣ българи незнаѣтъ нито що е Хатти-Хумаюнъ-тъ или Хатти-Шерифътъ, ако и да му спомянуватъ чѣсто имято. За на прѣдъ обаче свѣтътъ ще почне да си отвѣря очитѣ, да влиза въ по близкы сношенія съ власть-тъ да има повече общественны сношенія, за това ще е потребно да познава по добръ законыѣ отъ които ся управява. Книгата прочее на Г-на Арnaudова отговаря на еднѣ отъ нужды-тъ на народа ни, улеснява му познаніе-то на законыѣ на Имперіѣтъ. Тя е назначена да увеличява съ врѣмѣто и числото на купувачитѣ си.

Цѣната на всѣка книжка е 8 гроша чисти пары.

